

Τμητικός Τόμος
ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΥ Δ. ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΥ

ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Το δικαίωμα στη λήθη και ο Ψηφιακός Πανόπτης

Νίκος Φραγκάκης*

Δικηγόρος, Πρόεδρος Επιστημονικού Συμβουλίου ΕΚΕΜΕ,
τ. Μέλος ΑΠΔΠΧ (1998-2008)

1. Πρόλογος

Η αλματώδης εξέλιξη της τεχνολογίας στον κυβερνοχώρο και η παρείσφρηση νέων μορφών ηλεκτρονικών επικοινωνιών στην ιδιωτική και την δημόσια σφαίρα, καθιστούν όλο και πιο επιτακτική την ανάγκη προστασίας του δικαιώματος στην ιδιωτική ζωή από κάθε είδους αθέμιτες επεμβάσεις που μπορεί να προκύψουν κατά την αυτοματοποιημένη επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα στο διαδίκτυο.¹ Στην σύγχρονη εποχή της 'διακινδύνευσης', ο λειτουργικός πυρήνας του διαδικτύου, που έγκειται στην συλλογή, αποθήκευση, ταξινόμηση και ευρετηρίαση πληροφοριών οποιουδήποτε περιεχομένου και στην διάχυσή τους στο ευρύ κοινό, μπορεί εύκολα να οδηγήσει σε αθέμιτες προσβολές της ιδιωτικής σφαίρας, όπως αυτή αναλύεται στις περαιτέρω εκφάνσεις της: στο δικαίωμα στην εικόνα, στην φήμη και στην υπόληψη του ατόμου, στο απόρρητο της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής και στην προστασία των προσωπικών δεδομένων. Το δικαίωμα στην προστασία των προσωπικών δεδομένων ενσωματώνει την *πληροφορική ιδιωτικότητα* που ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης [ΧΘΔ] περιλαμβάνει ως αυτοτελές θεμελιώδες δικαίωμα², όπως συμβαίνει και στο ελληνικό Σύνταγμα³. Αυτό βαίνει πέραν της παραδοσιακής αντίληψης της ιδιωτικής ζωής και επιβεβαιώνει το απόλυτο της προστασίας των προσωπικών πληροφοριών ως αδιαχώριστη έκφραση της ελευθερίας και της οικογενειακής ζωής του καθένα⁴.

Αντιλαμβανόμενο την ανάγκη προστασίας του ατόμου από παραβιάσεις που ανακύπτουν στο διαδίκτυο, το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης [ΔΕΕ], στην πολύκροτη

* Ευχαριστώ τον συνεργάτη μου *Μάνο Γιακουμάκη* για την συμβολή του στην εκπόνηση της εργασίας αυτής.

1. *Ν. Φραγκάκης*, Αδιάκριτα βλέμματα: και εν οίκω και εν δήμω', στο αφιέρωμα «Ιδιωτικότητα. Τα όρια μεταξύ ελευθερίας και ασφάλειας, δημόσιου και ιδιωτικού», Βήμα Ιδεών, τεύχος 10, Φεβρουάριος 2008.
2. Άρθρο 8 ΧΘΔ.
3. Βλ. Άρθρο 9Α Σ, όπως αναθεωρήθηκε το 2001.
4. Βλ. Άρθρο 8 Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου [ΕΣΔΑ].

απόφαση *Google Spain*⁵ επιβεβαίωσε την ύπαρξη στην ενωσιακή έννομη τάξη, ενός αυτόνομου δικαιώματος του χρήστη υπηρεσιών του διαδικτύου να απαιτήσει την διαγραφή των δεδομένων του προσωπικού χαρακτήρα από τα αποτελέσματα των μηχανών αναζήτησης.⁶ Δηλαδή, αναγνώρισε το δικαίωμα στην ψηφιακή λήθη.⁷

Αν και πρωτοποριακή, η απόφαση εγείρει νέα ερωτηματικά ως προς το εύρος προστασίας του δικαιώματος στην λήθη στο σύγχρονο ψηφιακό περιβάλλον κατά την στάθμισή του με άλλα έννομα αγαθά. Στο παρόν επιχειρείται μία παρουσίαση του δικαιώματος στην λήθη υπό το πρίσμα της απόφασης *Google Spain* και στην συνέχεια εξετάζεται η ιδιομορφία του δικαιώματος αυτού στα πλαίσια της ποινικής διαδικασίας και οι ιδιαιτερότητες που εμφανίζει υπό το φως του τεκμηρίου αθωότητας.

2. Η μνήμη και η λήθη στην εποχή της παγκοσμιοποιημένης πληροφορίας

Από τον ωκεανό πληροφοριών που κυκλοφορούν στο διαδίκτυο, ο χρήστης μπορεί να έχει άμεση πρόσβαση σε όποιες χρειάζεται, γρήγορα και αποτελεσματικά, χάρη στον διαμεσολαβητικό ρόλο των μηχανών αναζήτησης, όπως η *Google*, η *Yahoo* και η *Bing*. Οι υπηρεσίες αυτές χρησιμοποιούν αυτοματοποιημένους λογάριθμους ανίχνευσης (*web crawlers*) αρχειοθετώντας το σύνολο των ιστοσελίδων σε μια κοινή βάση δεδομένων με συγκεκριμένα κριτήρια ευρετηρίασης (*indexing*) και καθιστούν ευχερώς ανιχνεύσιμο το παραμικρό ψήγμα πληροφορίας. Πράγματι, αρκεί ο χρήστης να εισαγάγει μία λέξη-κλειδί στην μηχανή αναζήτησης και ο πάροχος, αντιστοιχώντας τις λέξεις με τις αποθηκευμένες πληροφορίες, αποδίδει σε κλάσματα δευτερολέπτου μία εκτενή λίστα αποτελεσμάτων σχετικών με το αντικείμενο της έρευνας του, που οδηγούν μέσω συνδέσμων (*links*) στην πηγή της επιθυμητής πληροφορίας.

Είναι αλήθεια, ότι το δικαίωμα πρόσβασης στο διαδίκτυο μέσω μηχανών αναζήτησης αναγνωρίζεται διεθνώς ως εγγενές στοιχείο της ελευθερίας έκφρασης και επικοινωνίας.⁸ Αληθεύει, όμως, εξίσου ότι η επεξεργασία δεδομένων από μηχανές αναζήτησης ενδέχεται να θίξει θεμελιώδη δικαιώματα, όπως το δικαίωμα στην ιδιωτική και οικο-

5. ΔΕΕ απόφαση της 13ης Μαΐου 2014 στην υπόθεση C-131/12, *Google Spain SL, Google Inc. κατά Agencia Española de Protección de Datos (AEPD), Mario Costeja González* (αδην.).

6. Από το εκάστοτε φυσικό ή νομικό πρόσωπο που λειτουργεί ως «φορέας παροχής υπηρεσιών» της κοινωνίας της πληροφορίας, όπως υπηρεσίες αναζήτησης, πρόσβασης και ανάκτησης δεδομένων, κατά τα άρθρα 2 περ. β', 12 §1 και της 18ης αιτ. σκέψης της οδηγίας 2000/31 για το ηλεκτρονικό εμπόριο. Ας σημειωθεί, πάντως, ότι δεν υπάρχει γενικά αποδεκτός ορισμός της 'μηχανής αναζήτησης' - βλ. OECD, *The Economic and Social Role of Internet Intermediaries*, 2000.

7. Για μία ανάλυση της δικαιοπολιτικής θεμελίωσης του δικαιώματος στην λήθη στην προ *Google Spain* εποχή, βλ. *Υγυλεζάκη*, Το δικαίωμα στην ψηφιακή λήθη και οι περιορισμοί του, Εκδ. Σάκκουλα 2014.

8. Βλ. Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης, Σύσταση υπ' αριθ. CM/Rec(2012)3 από 4 Απριλίου 2012 σχετικά με την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων αναφορικά με τις μηχανές αναζήτησης, §12· Σύσταση υπ' αριθ. CM/Rec(2008)6 από 26 Μαρτίου 2008, σχετικά με τα μέτρα για την προώθηση του σεβασμού της ελευθερίας έκφρασης και πληροφορίας και τα διαδικτυακά φίλτρα· Σύσταση υπ'

γενειακή ζωή, ιδίως όταν η αναζήτηση πληροφοριών γίνεται επί τη βάση του ονοματεπωνύμου ενός φυσικού προσώπου. Κι αυτό διότι η μηχανή αναζήτησης επιτρέπει στον χρήστη να αποκτήσει εύκολα αναλυτική επισκόπηση των σχετιζόμενων με το συγκεκριμένο άτομο πληροφοριών, που ενδέχεται να επεκτείνονται σε ευαίσθητες πτυχές της ιδιωτικής,⁹ ερωτικής,¹⁰ επαγγελματικής¹¹ ζωής και της οικονομικής του κατάστασης¹² και οι οποίες, χωρίς την μηχανή αναζήτησης, δεν θα μπορούσαν να διασυνδεθούν μεταξύ τους· ή θα μπορούσαν μεν να συνδεθούν, αλλά με πολύ μεγαλύτερη δυσκολία εξ αιτίας του διάσπαρτου χαρακτήρα τους.¹³

Ως εκ τούτου, οι μηχανές αναζήτησης δημιουργούν χωρίς την συναίνεση του ενδιαφερομένου ένα δημόσιο προφίλ, το οποίο είναι άμεσα προσβάσιμο από οπουδήποτε στον κόσμο. Εν όψει της διεισδυτικότητας και της έλλειψης διαφάνειας ως προς τον τρόπο λειτουργίας των μηχανών αυτών, ελλοχεύει διαρκώς ο κίνδυνος να συγκεντρώνονται πληροφορίες που δεν προορίζονταν για μαζική διάχυση ή αυτοματοποιημένη επεξεργασία, ενώ δεν αποκλείεται ο κίνδυνος παραποιημένων αλγορίθμων, οι οποίοι αποευρετηριάζουν συγκεκριμένα αποτελέσματα αναζήτησης με σκοπό την συ-

αριθ. CM/Rec(2007)16 από 7 Νοεμβρίου 2007, σχετικά με τα μέτρα για την προώθηση της αξίας δημοσίου συμφέροντος του διαδικτύου.

9. ΔΕΕ απόφαση της 6ης Νοεμβρίου 2003 στην υπόθεση C-101/01, *Bodil Lindqvist*, §§ 25-27, Συλλ 2003 I-12971: η «αναφορά, επί ιστοσελίδας του Διαδικτύου, σε διάφορα πρόσωπα και στον προσδιορισμό τους είτε με το όνομά τους είτε με άλλα μέσα, για παράδειγμα με τον αριθμό τηλεφώνου τους ή με στοιχεία σχετικά με τις συνθήκες εργασίας τους και τις ασχολίες τους κατά τον ελεύθερο χρόνο, συνιστά αυτοματοποιημένη [...] επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα».
10. Βλ. την υπ' αριθ. 17/2008 απόφαση της ΑΠΔΠΧ (ΔιΜΕΕ 2008.124), κατά την οποία η δημοσίευση φωτογραφιών ερωτικού περιεχομένου στο διαδίκτυο συνιστά ιδιαίτερη και διακριτή μορφή παράνομης επεξεργασίας ευαίσθητων προσωπικών δεδομένων, σύμφωνα με τα οριζόμενα στο άρθρο 2 στοιχ. δ' του ν. 2472/1997 και βάνουση προσβολή της ανθρωπίνης αξίας και προσωπικότητας των υποκειμένων τους.
11. Βλ. ΕφΑθ 3071/2014 Νόμος κατά την οποία το αναληθές περιεχόμενο του δημοσιεύματος που αναρτήθηκε στη διαδικτυακή έκδοση της εναγόμενης εφημερίδας και η χωρίς την συγκατάθεση των εναγόντων δημοσιοποίηση του ονόματός τους κατά τη διάρκεια της ποινικής διαδικασίας και ενώ εκκρεμούσαν εις βάρος τους ποινικές διαδικασίες συνιστά παράνομη επεξεργασία ευαίσθητων προσωπικών δεδομένων (υπό την έννοια των άρθρων 2 περ. β', 7 §1, 2 ζ' του ν. 2472/1997) –αφού τα σχετικά με ποινικές δίωξεις προσώπου αποτελούν «ευαίσθητα δεδομένα» σχετιζόμενα με το ενδεχόμενο άσκησης σε βάρος τους ποινικής δίωξης– και συνέβαλε στη διαπόμπευσή τους, εκκρεμούσης της πειθαρχικής και ποινικής διαδικασίας, συμπροσβάλλοντας το τεκμήριο αθωότητας κατ' άρθρο 6 §2 ΕΖΔΑ.
12. Βλ. για παράδειγμα το άρθρο 85 §3 ΚΦΕ που επιτρέπει την δημοσιοποίηση στο διαδίκτυο των καταλόγων φορολογούμενων ολόκληρης της χώρας και την από 14 Φεβρουαρίου 2011 υπ' αριθ. 1/2011 Γνωμοδότηση της ΑΠΔΠΧ §24, κατά την οποία, «η δημοσιοποίηση των φορολογικών καταλόγων δια της αναρτήσέως τους [...] δια του Τύπου και στο Διαδίκτυο δεν τηρεί την αρχή της αναλογικότητας για τον επιδιωκόμενο σκοπό της πάταξης της φοροδιαφυγής. Συνεπώς, το εν λόγω μέτρο κρίνεται, κατά πλειοψηφία, ότι δεν συνάδει προς κανόνες υπέρτερης τυπικής ισχύος, όπως τα άρθρα 9Α και 25 παρ. 1 του Συντάγματος, 8 του ΧΘΔΕΕ, 6 §1 στοιχ. (γ') της Οδηγίας 95/46/ΕΚ και 9 §2 της Σύμβασης 108 (1981) του Συμβουλίου της Ευρώπης.» Παρόμοιες σκέψεις γεννά και η δημοσιοποίηση στοιχείων από το διατραπεζικό σύστημα «Τειρεσίας» και την τήρηση στοιχείων από τις υπηρεσίες online banking. Βλ. και Ιγγλεζάκη, Προστασία προσωπικών δεδομένων στο σύστημα πληροφοριών 'Τειρεσίας', 2006, σελ. 13.
13. Βλ. το από 26 Νοεμβρίου 2014 έγγραφο της Ομάδας Εργασίας του Άρθρου 29 της Οδηγίας 95/46/ΕΚ, «Guidelines on the implementation of the CJEU judgment on "Google Spain and Inc. v. Agencia Española de Protección de datos (AEPD) and Mario Costeja González" C-131/12», σελ. 5, Part I - A.4.

σκότιση της αλήθειας, παρέχουν ψευδείς, μερικές ή μεροληπτικές πληροφορίες για ορισμένο πρόσωπο, ή ακόμη συγκροτούν νέες μορφές δεδομένων, όπως το ιστορικό αναζήτησης, δεδομένα θέσης, κίνησης, τηλεφώνου και ταυτότητας,¹⁴ ή και συμπεριφορικά πρότυπα αναζήτησης.¹⁵ Ελλείψει καθορισμένου νομικού πλαισίου, οι πάροχοι υπηρεσιών συνήθως διακρατούν τα αποτελέσματα αναζήτησης για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα απ' όσο θα ήταν αναγκαίο, ενίοτε δε και για πάντα, εν όψει του επιδιωκόμενου σκοπού τους.¹⁶

Αυτή η διαρκής ανακίνηση του ψηφιακού παρελθόντος μπορεί να οδηγήσει στον αέναο «στιγματισμό» ενός προσώπου, με βαρύτατες συνέπειες για την τιμή και την υπόληψή του¹⁷. Διότι η σύγχρονη τεχνολογία παρέχει ανεξέλεγκτες υπηρεσίες αρχειοθέτησης και αναπαραγωγής διαδικτυακού περιεχομένου ώστε, ακόμα και αν διαγραφεί η αρχική πηγή της αθέμιτης δημοσίευσης, η ίδια πληροφορία μπορεί να αναπαραχθεί σε πλήθος άλλων ιστοσελίδων, να συνεχίσει να υφίσταται σε λανθάνουσα κατάσταση, σε κρυφή ή προσωρινή μνήμη *cache*, ή ακόμη και να καταχωρηθεί στα αρχεία του διαδικτύου και να γίνει έτσι προσβάσιμη στις επόμενες γενεές.¹⁸

Τα πράγματα περιπλέκονται περισσότερο, όταν έχει ασκηθεί ποινική δίωξη σε βάρος συγκεκριμένου προσώπου και, εκκρεμούσης της δίκης, δημοσιεύονται στο διαδίκτυο πληροφορίες που προεξοφλούν την ενοχή του. Ακόμη και αν διαπιστωθεί ότι οι πληροφορίες αυτές είναι δυσφημιστικές, εσφαλμένες ή αφορούν γεγονότα που έχουν παρέλθει και δεν είναι αποδειξιμα, ή αναφέρονται σε αξιόποινες πράξεις τις οποίες το πρόσωπο φέρεται να έχει τελέσει, είτε όμως αθωώθηκε αμετάκλητα γι' αυτές, είτε καταδικάστηκε και εξέτισε την ποινή του, είτε έχουν ήδη υποκύψει σε παραγραφή, η δικαστική απόφαση που διατάσσει την διαγραφή και μη περαιτέρω διάχυση των πληροφοριών αυτών, είναι εκ των πραγμάτων αλυσιστελής και ανεφάρμοστη.¹⁹

14. ΔΕΕ απόφαση της 8ης Απριλίου 2014 στις υποθέσεις C-293/12 και C-594/12, Digital Rights Ireland Ltd, με την οποία το Δικαστήριο ακύρωσε την Οδηγία 2006/24/ΕΚ, κρίνοντας ότι το άρθρο 5 §1, στο μέτρο που θέσπιζε την υποχρέωση των Κρατών Μελών να διατηρούν τα προσωπικά δεδομένα αποστολέα και παραλήπτη (μεταξύ άλλων, την τοποθεσία, την διεύθυνση IP, την ταυτότητα, τον χρόνο, το είδος και την διάρκεια επικοινωνίας) παραβίαζε την αρχή της αναλογικότητας και το δικαίωμα της προστασίας από την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, υπό το φως των άρθρων 7, 8 και 52 §1 ΧΘΔ (πρβλ. σκέψεις 38-69).

15. Βλ. την από 22 Ιουνίου 2010 άποψη υπ' αριθ. 2/2010 της Ομάδας Εργασίας του Άρθρου 29 Opinion on online behavioural advertising και την κριτική για την έλλειψη σαφούς συναίνεσης του υποκειμένου, σελ. 12-21.

16. Βλ. Σύσταση CM/Rec(2012)3, ό.π., σκέψεις 4-5.

17. Για το φαινόμενο του διαδικτυακού στιγματισμού, βλ. Ιγγλεζάκη, ο.π., σελ. 15-18.

18. Υπηρεσίες αρχειοθέτησης του διαδικτύου, όπως η υπηρεσία οπισθοδρόμησης (wayback machines, π.χ. το www.archive.org) αποθηκεύουν το ιστορικό των ιστοσελίδων εις το διηνεκές και καθιστούν ανιχνεύσιμες ιστοσελίδες, ακόμα και αν αυτές έχουν διαγραφεί προ πολλού, βλ. *Jill Lepore*, «The Cobweb - Can the Internet be archived?», *The New Yorker*, Annals of Technology, 26 Ιανουαρίου 2015.

19. Βλ. ΜΠρΘεσ 16790/2009 (με σχόλιο Λ. Μήτρου, ΔιΜΕΕ 2009.403 επ.) επί διάταξης ασφαλιστικών μέτρων σε υπόθεση που αφορούσε σε δημοσίευση στην ιστοσελίδα "facebook.com" δυσφημιστικών κειμένων και καταφρονητικών σχολίων από άγνωστο χρήστη ενεργούντα με ψευδώνυμο.

Έτσι, το πρόσωπο χάνει κάθε έλεγχο επί των δημοσιευμένων δεδομένων που το αφορούν, αδυνατώντας να διαμορφώσει ελεύθερα την ροή των πληροφοριών που συνθέτουν την ψηφιακή του ταυτότητα. Η επιλεκτική απομόνωση πληροφοριών από το αρχικό τους πλαίσιο αναφοράς (*decontextualisation*) και η αποσπασματική τους αναπαραγωγή σε άλλους ιστότοπους κατά τρόπο ανεπίκαιρο και χωρίς σαφή σύνδεση προς τον αρχικό τους σκοπό, παραμορφώνει την δημόσια εικόνα του υποκειμένου και παρεμποδίζει την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητάς του, στο μέτρο που αυτό αισθάνεται να κατατρώεται διαρκώς από το παρελθόν του.

Τα παραπάνω συνθέτουν ένα ψηφιακό περιβάλλον αλήστου μνήμης, όπου κάθε δεδομένο συντηρείται υπό το άπλετο φως ενός σύγχρονου Άργου Πανόπτη, που ελέγχει και παρατηρεί τα πάντα, αρχειοθετεί και το απειροελάχιστο δεδομένο πληροφορίας και, αντίθετα προς την φυσική τάση των ανθρώπων να λησμονούν και να λησμονούνται, λειτουργεί ως τροχοπέδη στην ανάπτυξη της προσωπικότητας και, τελικά, στην ομαλή κοινωνική εξέλιξη.

3. Το δικαίωμα στην ψηφιακή λήθη ως πλέγμα θεσμικών εγγυήσεων

Μοναδική πρόσφορη λύση στο πρόβλημα της αβάσταχτης ψηφιακής μνήμης,²⁰ αποτελεί η θέσπιση ενός δικαιώματος ψηφιακής λήθης (*droit à l'oubli numérique*), ως ειδικότερη έκφραση της προστασίας του ατόμου από την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα.²¹ Ήδη από το 1987, στην απόφαση *Leander*, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου [ΕΔΔΑ] έκρινε ότι μυστικές υπηρεσίες παρακολούθησης που αποσκοπούν στην συλλογή και αποθήκευση πληροφοριών που αφορούν στην ιδιωτική ζωή του ατόμου συνιστούν επέμβαση στο εν λόγω δικαίωμα και ως εκ τούτου το εθνικό δίκαιο πρέπει να παρέχει επαρκείς εγγυήσεις προστασίας από την αυθαίρετη παρακολούθηση.²² Στην μετέπειτα νομολογία του, το ΕΔΔΑ ανέπτυξε περαιτέρω το πλέγμα προστασίας των προσωπικών δεδομένων, ενώ το ΔΕΚ/ΔΕΕ, ερμηνεύοντας τις διατάξεις των οδηγιών της ΕΚ/ΕΕ για την προστασία των προσωπικών δεδομένων, ενίσχυσε ερμηνευτικά τα δικαιώματα των ευρωπαϊών πολιτών, επιβεβαιώνοντας τον ρόλο του ως θεματοφύλακα των δικαιωμάτων στην έννομη τά-

20. Βλ. Παναγοπούλου-Κουτνατζή, «Το δικαίωμα στην λήθη στην εποχή της αβάσταχτης μνήμης: Σκέψεις αναφορικά με την Πρόταση Κανονισμού Προστασίας Δεδομένων», ΕφημΔΔ 2/2012.264 επ.

21. Κατά το άρθρο 2 περ. α' της οδηγίας 95/46, ως προσωπικά δεδομένα νοούνται «κάθε πληροφορία που αναφέρεται σε φυσικό πρόσωπο του οποίου η ταυτότητα είναι γνωστή ή μπορεί να εξακριβωθεί [...] ιδίως βάσει αριθμού ταυτότητας ή βάσει ενός ή περισσότερων συγκεκριμένων στοιχείων που χαρακτηρίζουν την υπόστασή του από φυσική, βιολογική, ψυχολογική, οικονομική, πολιτιστική ή κοινωνική άποψη».

22. Βλ. την από 26.03.1987 απόφαση *Leander v. Sweden*, αριθ. προσφ. 9248/81, §§ 50, 59.

ξη της Κοινότητας/Ενωσης.²³ Για την πλήρη κατανόσή του, όμως, το 'δικαίωμα στην λήθη' πρέπει να ιδωθεί στο ευρύτερο πλέγμα εγγυήσεων που κατοχυρώνονται σε εθνικό, ενωσιακό και διεθνές επίπεδο.²⁴

Πιο συγκεκριμένα, τα δικαιώματα στην ιδιωτική ζωή και στην προσωπικότητα, όπως κατοχυρώνονται στα άρθρα 5, 9 και 9Α Σ, στο άρθρο 8 ΕΣΔΑ και στα άρθρα 7 και 8 ΧΘΔ, συνθέτουν ευρεία έννοια, που δεν υπόκειται σε εξαντλητική οριοθέτηση. Κατά γενική αρχή, το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή περιλαμβάνει το ευρύτερο δικαίωμα στην προσωπική αυτονομία²⁵ και χαράσσει ένα χώρο ατομικής ελευθερίας, όπου ο καθένας δύναται να δημιουργεί και να αναπτύσσει σχέσεις με άλλους κατά τον τρόπο που επιθυμεί.²⁶ Μέσα από την προοδευτική νομολογία του, το ΕΔΔΑ έχει εντάξει στο δικαίωμα της ιδιωτικής ζωής διάφορες πτυχές της ατομικής και κοινωνικής ταυτότητας του ανθρώπου, όπως την σωματική και ψυχολογική ακεραιότητα, τον γενετήσιο προσανατολισμό, ευαίσθητες πληροφορίες ιατρικού απορρήτου, το γενετικό υλικό και τα δακτυλικά αποτυπώματα, συγγενικούς και διαπροσωπικούς δεσμούς, την εθνική ταυτότητα, τις επαγγελματικές και διαπροσωπικές σχέσεις, την επιχειρηματική αλληλογραφία και άλλα.²⁷

Ειδικότερα, το ΕΔΔΑ έχει κρίνει ότι το *όνομα* του ατόμου, ως μέσο προσωπικής ταυτοποίησης και συναισθηματικής σύνδεσης με την οικογενειακή σφαίρα και την κοινωνία εμπίπτει στο προστατευτικό πεδίο του άρθρου 8 ΕΣΔΑ.²⁸ Παράλληλα, η προστασία της *εικόνας*, ως μέσου διαφοροποίησης και στοιχείου μοναδικότητας, εμπίπτει επίσης στο πεδίο εφαρμογής της ιδιωτικής σφαίρας, ιδίως όταν πρόκειται για δημοσιοποίηση φωτογραφιών δημοσίων προσώπων στον τύπο και στο διαδίκτυο.²⁹ Κατά την νομολογία των ελληνικών δικαστηρίων, η εικόνα του ανθρώπου δεν ανήκει στο κοινό αλλά μόνο σε εκείνον που αναπαριστά και για τον λόγο αυτό, η άνευ συναινεσσεως φωτογράφιση ή δημόσια προβολή φωτογραφίας με οποιοδήποτε μέσο απο-

23. Για την μέχρι το 2011 νομολογία του ΔΕΚ/ΔΕΕ βλ. Ν. Φραγκάκη, «Η προστασία των προσωπικών δεδομένων στη Νομολογία των Δικαστηρίων της Ε.Ε.», ΕυρΠολ 2/2011.375-398.

24. Ξανθούλης, «Το δικαίωμα στην λήθη υπό το φως των ανθρωπίνων δικαιωμάτων» ΔιΜΕΕ 2013. 177 επ.

25. Βλ. την από 29.04.2002 απόφαση *Pretty v. the UK*, αριθ. προσφ. 2346/02, §61.

26. Βλ. την από 16.12.1992 απόφαση *Niemietz v. Germany*, Series A no. 251-B, p. 33, §29.

27. Βλ. *Ivana Roagna*, Protecting the right to respect for private and family life under the ECHR, Strasbourg, 2012, σελ. 12-23· *Ursula Kil Kelly*, The right to respect for private and family life, Human rights handbooks, No. 1, Council of Europe, 2003, σελ. 13 επ.

28. Βλ. την από 22.02.1994 απόφαση *Burghartz v. Switzerland*, αριθ. προσφυγής 16213/90, Series A no. 280-B, §24, όπου κρίθηκε ότι, στο μέτρο που η χρήση του ονόματος μπορεί να θίξει την επαγγελματική σταδιοδρομία του προσώπου, αυτή συνεφέλλεται την εφαρμογή του άρθρου 8 ΕΣΔΑ· την από 24.10.1996 απόφαση *Guillot v. France*, αριθ. προσφ. 22500/93, §§21-22. Βλ. και το άρθρο 18 εδ. α' της Αμερικανικής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, που καθιερώνει την προστασία του ονόματος.

29. Βλ. την από 10.05.2011 απόφαση *Mosley v. the UK*, αριθ. προσφ. 48009/08, §106 επ. (δημοσίευση ερωτικών περιπτώσεων με ναζιστικές αναφορές οδηγού Formula 1)· την από 24.06.2004 απόφαση *Von Hannover v. Germany*, αριθ. προσφ. 59320/00, §§50-53 (οικογενειακές φωτογραφίες της πριγκίπισσας Καρολίνας)· την από 21.02.2002 απόφαση επί του παραδεκτού *Schüssel v. Austria* (dec.), αριθ. προσφ. 42409/98.

τελεί αυτή καθεαυτή παράνομη προσβολή του δικαιώματος επί της ίδιας εικόνας,³⁰ χωρίς να απαιτείται να συμπεροσβάλλεται και άλλο αγαθό της προσωπικότητας, ιδίως αν η πράξη εξυπηρετεί σκοπούς εμπορικής εκμετάλλευσης. Αν όμως το εικονιζόμενο πρόσωπο εμφανίζεται υπό συνθήκες που παραβιάζουν το απόρρητο της ιδιωτικής του ζωής (λχ απεικονίζεται γυμνό ή ημίγυμνο, έστω και αν η φωτογράφιση σε τέτοια κατάσταση έγινε στο παρελθόν με τη συναίνεσή του) ή με την αποκάλυψη στοιχείων, όπως η κατάσταση της υγείας του, που μειώνουν την υπόληψή του, όταν λ.χ. συνοδεύεται με δυσμενείς κρίσεις, που είναι μεν αληθείς αλλά ελλιπείς και σχετίζονται με την προσωπική του κατάσταση, δημιουργώντας εσφαλμένες εντυπώσεις και αρνητικό κλίμα εις βάρος του, τότε προσβάλλονται ταυτόχρονα περισσότερες εκφάνσεις της προσωπικότητας, όπως η εικόνα, το απόρρητο του ιδιωτικού βίου και η υπόληψή του, οπότε η προσβολή είναι βαρύτερη.³¹ Μάλιστα, όταν η λήψη της φωτογραφίας αφορά ένα 'συνηθισμένο' πρόσωπο, που δεν ανήκει στην σφαίρα της δημοσιότητας, το εύρος της προστασίας είναι μεγαλύτερο, το γεγονός δε ότι ενδεχομένως ο εικονιζόμενος είναι υποκείμενο ποινικής δίωξης, καθόλου δεν απομειώνει το εύρος της προστασίας αυτής,³² αφού κατά το άρθρο 6 §2 ΕΣΔΑ, η αθωότητα του κατηγορούμενου τεκμαίρεται μέχρι την αμετάκλητη ποινική καταδίκη. Περαιτέρω, με την απόφαση *Pfeifer*, το ΕΔΔΑ διέυρνε περισσότερο την από το άρθρο 8 της Σύμβασης προστασία, κρίνοντας ότι το δικαίωμα στην ψυχική ακεραιότητα του ατόμου (ως γενική πτυχή της ιδιωτικής σφαίρας) περιλαμβάνει και την προστασία της *φήμης* του προσώπου, ιδίως όταν οι προσβολές προέρχονται από ανακριβή δημοσιεύματα στον τύπο, δημιουργώντας την *θετική υποχρέωση* του κράτους να θεσπίσει κατάλληλο νομικό πλαίσιο για την προστασία της τιμής και υπόληψής του.³³

Εν τέλει, μία από τις πλέον σημαντικές πτυχές του δικαιώματος στην ιδιωτική ζωή είναι η προστασία του ατόμου από την επεξεργασία των προσωπικών του δεδομένων. Μέσα από την νομολογία του, το ΕΔΔΑ έχει κρίνει πολυάριθμες υποθέσεις σχετικά με την προστασία των προσωπικών δεδομένων, αρχικά στα πλαίσια της υποκλοπής τηλεπικοινωνιών, και στην συνέχεια για προσβολές υπό την μορφή προσωπικής παρακολούθησης και αποθήκευσης δεδομένων από τις κρατικές αρχές.³⁴ Κατά πάγια νομολογία, η απλή και μόνο αποθήκευση προσωπικών δεδομένων που σχετίζονται με την ιδιωτική ζωή του προσώπου συνιστά επέμβαση κατά το άρθρο 8 ΕΣΔΑ.³⁵ Παράλληλα, το άρθρο 8 §1 ΧΘΔ διακηρύσσει το δικαίωμα στην προστασία των προσωπικών δεδομένων, ενώ οι παράγραφοι 2 και 3 διευκρινίζουν ότι κάθε επεξεργασία τους πρέπει να γίνεται νόμιμα, για καθορισμένους σκοπούς, με βάση τη συγκατάθεση του ενδια-

30. *Πλαγιαννάκος*, «Το δικαίωμα επί της ίδιας προσωπικότητας», Δνθ 1966.101 επ.

31. Βλ. ΑΠ 1010/2002 Νόμος, ΕφΑθ 3808/2014 Νόμος, ΕφΡοδ 60/2004 Νόμος.

32. Βλ. την από 11.01.2005 απόφαση *Sciacca v. Italy*, αριθ. προσφ. 50774/99, §§27-29.

33. Βλ. την από 15.11.2007 απόφαση *Pfeifer v. Austria*, αριθ. προσφ. 12556/03, §35· την από 29.06.2004 απόφαση *Chauvy and Others v. France*, αριθ. προσφ. 64915/01, §70.

34. Βλ. Fundamental Rights Agency, Council of Europe, Handbook on European data protection law, σελ. 15.

35. Βλ. *Jacobs, White, Ovey*, The European Convention on Human Rights, 5th Edition 2010, σελ. 374 επ.

φερομένου ή για θεμιτούς λόγους που ο νόμος ορίζει.³⁶ Συναφώς, κατά το άρθρο 7 περ. στ' της οδηγίας 95/46, η επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα μπορεί να γίνεται μόνον αν είναι απαραίτητη για την επίτευξη του εννόμου συμφέροντος που επιδιώκει ο υπεύθυνος της επεξεργασίας (λ.χ. ο πάροχος υπηρεσίας αναζήτησης), υπό τον όρο ότι δεν προέχει το συμφέρον ή το θεμελιώδες δικαίωμα του υποκειμένου των δεδομένων αυτών στην ιδιωτική του ζωή.

4. Η υπόθεση Google Spain Inc.

Σε αυτό το νομικό πλαίσιο, το ΔΕΕ κλήθηκε να κρίνει επί του προδικαστικού ερωτήματος που υπέβαλε το ισπανικό Audiencia Nacional, στο πλαίσιο της ένδικης διαφοράς μεταξύ της εταιρείας Google Spain και μητρικής της Google Inc. αφενός, και της Ισπανικής Αρχής Προστασίας Δεδομένων και του M. Costeja González αφετέρου, κατά πόσο είναι συμβατή με το ενωσιακό δίκαιο η επιβολή της υποχρέωσης στην Google Inc. να λάβει τα αναγκαία μέτρα για την διαγραφή από το ευρετήριο της μηχανής αναζήτησης Google Search των δεδομένων που αφορούσαν το εν λόγω υποκείμενο των πληροφοριών και να καταστήσει ανέφικτη τη μελλοντική πρόσβαση σε αυτά.

Αφορμή της διαμάχης στάθηκε η διαπίστωση του M. Costeja González πως όταν εισήγε το ονοματεπώνυμό του στην μηχανή αναζήτησης Google Search, εμφανίζονταν σύνδεσμοι προς δύο σελίδες της εφημερίδας *La Vanguardia*, στις οποίες περιλαμβάνόταν ανακοίνωση (με χρονολογία 1998 και μνεία του ονοματεπώνυμου του) για πλειστηριασμούς ακινήτων κατόπιν κατάσχεσης λόγω κοινωνικοασφαλιστικών οφειλών. Δεδομένου ότι η διαδικασία κατάσχεσης είχε ολοκληρωθεί πριν από χρόνια, ο M. Costeja González υπέβαλε καταγγελία ενώπιον της ισπανικής Αρχής Προστασίας Δεδομένων κατά της εφημερίδας, της Google Spain και της Google Inc., ζητώντας είτε την διαγραφή των δεδομένων που τον αφορούν προσωπικά από την αρχική πηγή (ήτοι την ιστοσελίδα της εφημερίδας), είτε την διαγραφή του σχετικού λήμματος από τα αποτελέσματα αναζήτησης της Google Search, ώστε το ονοματεπώνυμό του να μην εμφανίζεται πλέον στα αποτελέσματα. Η Αρχή έκανε εν μέρει δεκτή την εν λόγω καταγγελία, κατά το μέτρο που αφορούσε την Google Spain και την Google Inc., κρίνοντας ότι, ως φορείς εκμετάλλευσης μηχανών αναζήτησης υπόκεινται στη νομοθεσία περί προστασίας των δεδομένων και ως εκ τούτου όφειλαν να σεβαστούν το θεμελιώδες δικαίωμα της προστασίας των δεδομένων και την αξιοπρέπεια του προσώπου που δεν ήθελε να καθίστανται γνωστά τα δεδομένα του σε τρίτους. Μετά την άσκηση προσφυγών, το εθνικό δικαστήριο παρέπεμψε προδικαστικό ερώτημα στο ΔΕΕ ζητώντας ερμηνεία των σχετικών διατάξεων της οδηγίας 95/46 υπό το πρίσμα των τεχνολογιών που έχουν εμφανιστεί μετά την έκδοσή της.

36. Βλ. την από 26.03.1987 απόφαση *Leander v. Sweden*· την από 25.03.1998 απόφαση *Kopp v. Switzerland*.

Στην ουσία, τα νομικά ζητήματα τα οποία κλήθηκε να εξετάσει το ΔΕΕ ήταν:

- *Πρώτον*, αν και κατά πόσο η οδηγία 95/46 ήταν εφαρμοστέα στην επίμαχη διαφορά και, ειδικότερα, αν η Google μπορεί να θεωρηθεί υπεύθυνος επεξεργασίας εγκατεστημένος στο έδαφος του κράτους μέλους, εφόσον έχει ιδρύσει θυγατρική εταιρεία στο έδαφος αυτό και χρησιμοποιεί μέσα ευρισκόμενα εκεί, κατευθύνοντας την δραστηριότητά της στους κατοίκους του εν λόγω κράτους σε αντίστοιχη γλώσσα.
- *Δεύτερον*, αν η δραστηριότητα της Google Search, που συνίσταται στον εντοπισμό των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που αναρτώνται στο διαδίκτυο, στην ευρετηρίαση, προσωρινή αποθήκευση και μετάδοση σε τρίτους, έχει την έννοια της "επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα" κατά το άρθρο 2 β' της οδηγίας 95/46.
- *Τρίτον*, αν το άρθρο 12 β' της οδηγίας 95/46 παρέχει το δικαίωμα στο υποκείμενο των δεδομένων να απευθυνθεί στις μηχανές αναζήτησης ώστε να παρεμποδίσει την ευρετηρίαση των πληροφοριών που το αφορούν και αναρτώνται σε ιστοσελίδες από τρίτους, επικαλούμενο την επιθυμία του να μην είναι προσβάσιμες οι πληροφορίες αυτές όποτε εκτιμά ότι μπορεί να του προκαλέσουν βλάβη ή επιδιώκει να λησμονηθούν, έστω και αν έχουν δημοσιευτεί νόμιμα από τρίτους, δηλαδή κατά πόσο το δικαίωμα στην λήθη είναι αντιτάξιμο στους φορείς υπηρεσιών μηχανών αναζήτησης.

Αξίζει να τονισθεί εκ προοιμίου ότι το δικαίωμα στην λήθη δεν είναι καινοφανής αστέρας. Το άρθρο 8 περ. γ' της Σύμβασης 108 του Συμβουλίου της Ευρώπης, του 1981, αναγνωρίζει το δικαίωμα του προσώπου να απαιτήσει διόρθωση ή διαγραφή των προσωπικών δεδομένων που έχουν συλλεγεί αντίθετα προς τις διατάξεις της Σύμβασης. Παράλληλα, υπό το πρίσμα των άρθρων 8 και 13 ΕΣΔΑ, το ΕΔΔΑ έχει κρίνει ότι το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή δεν έχει μόνο *status negativus*, αλλά συνεπάγεται και θετικές υποχρεώσεις του Κράτους, που οφείλει να θεσπίσει 'δίκαιη και αποτελεσματική διαδικασία' που να επιτρέπει την *πρόσβαση* του υποκειμένου στα αρχεία όπου τηρούνται τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα που το αφορούν³⁷ και, σε περίπτωση εσφαλμένων ή ανακριβών πληροφοριών που έχουν καταχωρηθεί στα κρατικά αρχεία, την τροποποίηση ή διαγραφή τους.³⁸ Περαιτέρω, το άρθρο 12 περ. α' της οδηγίας 95/46 ορίζει ότι το υποκείμενο των προσωπικών δεδομένων έλκει το δικαίωμα να ενημερώνεται από τον υπεύθυνο επεξεργασίας ελεύθερα, απεριόριστα και χωρίς υπερβολική καθυστέρηση ή δαπάνη, αν υφίσταται ή όχι επεξεργασία δεδομένων που το αφορούν καθώς και τους σκοπούς της επεξεργασίας και τις κατηγορίες

37. Βλ. την από 07.07.1989 απόφαση *Gaskin v. the UK*, αριθ. προσφ. 10454/83, § 49· την από 13.02.2003 απόφαση *Odièvre v. France* [GC], αριθ. προσφ. 42326/98· την από 28.04.2009 απόφαση *K.H. v. Slovakia*, αριθ. προσφ. 32881/04· την από 25.09.2012 απόφαση *Godelli v. Italy*, αριθ. προσφ. 33783/09· ΔΕΚ απόφαση της 7ης Μαΐου 2009 στην υπόθεση C-553/07, *College van burgemeester en wethouders van Rotterdam v. M.E.E. Rijkeboer*, §70, Συλλ 2009 I-03889.

38. Βλ. την από 27.04.2010 απόφαση *Ciubotaru v. Moldova*, αριθ. προσφ. 27138/04, §§ 50-58· την από 18.12.2008 απόφαση *Cemalettin Canli v. Turkey*, αριθ. προσφ. 22427/04, § 42· *mutatis mutandis*, την από 06.06.2006 απόφαση *Segerstedt-Wiberg and others v. Sweden*, αριθ. προσφ. 62332/00, §121.

των δεδομένων. Σε περίπτωση δεδομένων με ελλιπή ή ανακριβή χαρακτήρα, το άρθρο 12 περ. β' της οδηγίας 95/46 παρέχει το δικαίωμα για την διόρθωση, διαγραφή ή το κλείδωμα των δεδομένων, έναντι του υπεύθυνου επεξεργασίας τους.

Με βάση όσα προηγήθηκαν, στην υπόθεση *Google Spain*, το ΔΕΕ κλήθηκε να κρίνει αν και κατά πόσο το δικαίωμα στην λήθη αναπτύσσει ενέργεια και έναντι των μηχανών αναζήτησης όπως η Google Search (ως 'υπεύθυνος επεξεργασίας'), ώστε αυτές να υποχρεούνται να απαλείψουν από τον κατάλογο αποτελεσμάτων αναζήτησης η οποία διενεργήθηκε με βάση το ονοματεπώνυμο ενός προσώπου, συνδέσμους προς ιστοσελίδες δημοσιευμένες από τρίτους, που περιέχουν πληροφορίες σχετικές με το εν λόγω πρόσωπο, ακόμα και χωρίς οι πληροφορίες αυτές να έχουν διαγραφεί προηγουμένως ή ταυτοχρόνως από την αρχική πηγή τους, δηλαδή την επίμαχη ιστοσελίδα.

Ως προς τον νομικό χαρακτηρισμό της Google ως υπεύθυνου επεξεργασίας, το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η Google εμπίπτει στο υποκειμενικό πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 95/46. Υπενθυμίζοντας το σαφές γράμμα του άρθρου 2 β' της οδηγίας, το ΔΕΕ τόνισε ότι εφ' όσον ο φορέας εκμετάλλευσης μηχανής αναζήτησης ερευνά με αυτοματοποιημένο, διαρκή και συστηματικό τρόπο το διαδίκτυο προς αλίευση πληροφοριών δημοσιευμένων σε αυτό (πληροφορίες στις οποίες περιλαμβάνονται *inter alia* και δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα κατά την έννοια του άρθρου 2 α' της οδηγίας), «συλλέγει» τέτοια δεδομένα, τα «καταχωρίζει» και τα «οργανώνει» στο πλαίσιο ευρετηρίασης, τα «αποθηκεύει» και τα «θέτει στη διάθεση» των χρηστών της μηχανής υπό μορφή καταλόγων αποτελεσμάτων αναζήτησης, είναι λογικά επόμενο ότι συνιστά υπεύθυνο επεξεργασίας για τις ανάγκες της οδηγίας. Το γεγονός ότι τα ίδια αυτά δεδομένα μπορεί να ήταν ήδη δημόσια ή να δημιουργήθηκαν αυτούσια στα ΜΜΕ, δεν κλονίζει την προηγούμενη διαπίστωση, καθώς αντίθετη εκδοχή θα καθιστούσε την προστασία προσωπικών δεδομένων κενή περιεχομένου.³⁹ Η κρίση αυτή ενισχύεται από την νομολογία του ΕΔΔΑ, κατά την οποία ακόμη και δημόσιες πληροφορίες ενδέχεται να εμπίπτουν στην σφαίρα της ιδιωτικής ζωής και των προσωπικών δεδομένων, όταν συντρέχει συστηματική αποθήκευση και συγκέντρωσή τους.⁴⁰

Η συλλογιστική του Δικαστηρίου απηχεί το σύγχρονο αίτημα στον χώρο της διεθνούς προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, σχετικά με την ευθύνη πολυεθνικών εταιρειών για παραβιάσεις δικαιωμάτων κατά τις επιχειρηματικές τους δραστηριότητες και την υποχρέωση των κρατών να θεσπίσουν αποτελεσματικό πλαίσιο πρόληψης και καταστολής, παρέχοντας συγχρόνως την δυνατότητα πρόσβασης στις εθνικές αρχές, με αίτημα την άρση της προσβολής και την αποζημίωση του θιγόμενου.⁴¹

39. ΔΕΚ απόφαση της 16ης Δεκεμβρίου 2008 στην υποθ. C-73/07, *Satakunnan Markkinapörssi και Satamedia* §§ 48, 49, Συλλ 2008 I-09831.

40. Βλ. την από 04.05.2000 απόφαση *Rotaru v. Romania*, αριθ. προσφ. 28341/95, ECHR 2000-V, § 43.

41. Βλ. Κατευθυντήριες Αρχές ΟΗΕ για τις Επιχειρήσεις και τα Ανθρώπινα Δικαιώματα: εφαρμόζοντας το Πλαίσιο Προστασίας, Σεβασμού και Θεραπείας, ιδίως σελ. 5· Σύσταση υπ' αριθ. 6/2014 της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης για τα ανθρώπινα δικαιώματα των χρηστών του Διαδικτύου, Ιδιωτικότητα και προστασία προσωπικών δεδομένων, §§ 1-4. Βλ. επίσης B. Stephens, «The Amorality

Από την άλλη πλευρά, η Google υποστήριξε ότι δεν συντρέχει περίπτωση εφαρμογής της οδηγίας 95/46, διότι η επίμαχη επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα πραγματοποιείται αποκλειστικά στο έδαφος των ΗΠΑ από την Google Inc., που εκμεταλλεύεται την υπηρεσία Google Search χωρίς οποιαδήποτε παρέμβαση της Google Spain, της οποίας η δραστηριότητα περιορίζεται στην παροχή υποστήριξης στη διαφημιστική δραστηριότητα του ομίλου Google, δίχως να έχει οποιαδήποτε σχέση με την υπηρεσία της μηχανής αναζήτησης. Ως εκ τούτου, πρόβαλε ότι δεν πρόκειται για 'υπεύθυνο επεξεργασίας εγκατεστημένο στο έδαφος κράτους μέλους' κατά το νόημα του άρθρου 4 §1 α', οπότε αποκλείεται η εφαρμογή της οδηγίας 95/46. Το Δικαστήριο απέρριψε αυτή την φορμαλιστική ερμηνεία, υπενθυμίζοντας ότι οι διατάξεις των οδηγιών που αποβλέπουν στην προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων δεν μπορεί να ερμηνεύονται στενά.⁴² Από την υποκειμενική ερμηνεία της οδηγίας προκύπτει ότι ιστορική βούληση του ενωσιακού νομοθέτη ήταν ο κατά το δυνατόν *ευρύτερος* προσδιορισμός του εδαφικού πεδίου εφαρμογής της οδηγίας, ώστε να μην αποκλείεται κανείς από θεμελιώδεις εγγυήσεις αυτής και του Χάρτη.⁴³ Έτσι, η επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που πραγματοποιείται για τις ανάγκες της μηχανής αναζήτησης Google Search, την οποία εκμεταλλεύεται η Google Inc. που έχει έδρα στις ΗΠΑ αλλά διαθέτει εγκατάσταση εντός κράτους μέλους της ΕΕ μέσω θυγατρικής με σκοπό την προώθηση του διαφημιστικού χώρου και την οικονομική εκμετάλλευση της μηχανής αναζήτησης, συνεφέλκεται την εφαρμογή της οδηγίας και των ανάλογων εγγυήσεων και στην μητρική εταιρεία που εδρεύει στις ΗΠΑ.⁴⁴

Η θέση αυτή επιβεβαιώνεται, μάλιστα, και στην πολύ πρόσφατη απόφαση *Schrems*,⁴⁵ η οποία αφορούσε στην εφαρμογή του 'ασφαλούς λιμένα' κατά την διαβίβαση προ-

of Profit: Transnational Corporations and Human Rights», στο Human Rights and Corporations, The International Library of Essays on Rights, 2009, σελ. 21 επ.: S. Ratner, «Corporations and Human Rights: A Theory of Legal Responsibility», Yale Law Journal, 111. 443-545. Βλ. επίσης την καταδικαστική απόφαση του ΕΔΔΑ, *K.U. v. Finland*, αριθ. προσφ. 2872/2002, § 49, καθ' όσον η Φινλανδία δεν παρείχε επαρκές νομικό πλαίσιο για την προστασία του ατόμου από παράνομες διαφημίσεις στο διαδίκτυο, και την αμφιλεγόμενη υπόθεση *Delfi A.S. v. Estonia*, αριθ. προσφ. 64569/09, §§ 153-162, όπου το Τμήμα Ευρείας Συνθεσης έκρινε ότι δεν συνιστούσε παραβίαση της ελευθερίας έκφρασης η επιβολή προστίμου σε ειδησεογραφική ιστοσελίδα επειδή φιλοξενούσε παράνομα και προσβλητικά σχόλια κατά συγκεκριμένου προσώπου για έξι εβδομάδες προτού εν τέλει τα αφαιρέσει.

42. ΔΕΕ απόφαση της 12ης Ιουλίου 2011 στην υπόθεση C-324/09, *L'Oréal κ.λπ.* §§ 62-63, Συλλ 2011 I-06011.
43. Βλ. επ' αυτού, ΔΕΚ απόφαση της 20ης Μαΐου 2003 στις υποθέσεις C-465/00, C-138/01, C-139/01, *Österreichischer Rundfunk κ.λπ.*, §70 Συλλ 2003 I-04989· ΔΕΚ απόφαση της 7ης Μαΐου 2009 στην υπόθεση C-553/07, *Rijkeboer*, § 47 Συλλ 2009 I-03889· ΔΕΕ απόφαση της 7ης Νοεμβρίου 2013 στην υπόθεση C-473/12, *IPI*, § 28 (Γενική Ψηφιακή Συλλογή).
44. Κατά την Ελληνική Κυβέρνηση, που έλαβε μέρος στη δίκη, η επίμαχη δραστηριότητα συνιστά μεν «επεξεργασία», αλλά στον βαθμό που οι μηχανές αναζήτησης παρέχουν απλώς ενδιάμεσες υπηρεσίες, οι επιχειρήσεις που τις εκμεταλλεύονται δεν μπορούν να θεωρηθούν ως «υπεύθυνοι», εκτός των περιπτώσεων στις οποίες αποθηκεύουν δεδομένα σε μια «ενδιάμεση μνήμη» ή σε μια «κρυφή μνήμη» για χρονική περίοδο που υπερβαίνει το τεχνικά αναγκαίο μέτρο.
45. ΔΕΕ απόφαση της 6ης Οκτωβρίου 2015 στην υπόθεση C-362/14, *Maximillian Schrems κατά Data Protection Commissioner*, §§ 71-73, 96-98 (αδμ.).

σωπικών δεδομένων από την εταιρεία Facebook Ireland Ltd. σε διακομιστές εγκατεστημένους στις ΗΠΑ. Με την τελευταία απόφαση, το ΔΕΕ *ακύρωσε* στο σύνολό της την απόφαση 2000/520 της Επιτροπής,⁴⁶ τονίζοντας ότι οι ΗΠΑ δεν εξασφαλίζουν ικανοποιητικό επίπεδο προστασίας της ιδιωτικής ζωής σύμφωνα με την εσωτερική τους νομοθεσία ή με τις διεθνείς δεσμεύσεις που έχουν αναλάβει, κατά την διαβίβαση προσωπικών δεδομένων. Ως εκ τούτου εναπόκειται στις εθνικές αρχές ελέγχου να εξετάζουν τις αιτήσεις ευρωπαίων πολιτών σχετικά με την προστασία των προσωπικών δεδομένων που έχουν διαβιβαστεί από κράτος μέλος προς την εν λόγω τρίτη χώρα, όταν προκύπτει ότι η νομοθεσία και η πρακτική στην χώρα αυτή δεν εξασφαλίζουν ικανοποιητικό επίπεδο προστασίας. Ενόψει δε του διακυβεύματος για τα θεμελιώδη δικαιώματα των ευρωπαίων πολιτών, επιβάλλεται η διενέργεια αυστηρού ελέγχου.⁴⁷ Μεταφέροντας την ως άνω συλλογιστική στο δικαίωμα στην λήθη, καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι οι μηχανές αναζήτησης που βρίσκονται εγκατεστημένες σε τρίτες χώρες δεν μπορούν να απεκδύονται των υποχρεώσεών τους ως υπεύθυνοι επεξεργασίας προσωπικών δεδομένων: Εφόσον επιδιώκουν να δραστηριοποιούνται στην ευρωπαϊκή αγορά, πρέπει να συμμορφώνονται με τους ευρωπαϊκούς κανόνες του παιγνιδιού.

Εν τέλει, όσον αφορά το κομβικό ζήτημα για την έκταση του δικαιώματος, το Δικαστήριο θέτει ως προμετωπίδα της σκέψης του το προοίμιο της οδηγίας 95/46, που ορίζει ότι τα συστήματα επεξεργασίας δεδομένων πρέπει να υπηρετούν τον άνθρωπο και να σέβονται θεμελιώδεις ελευθερίες, ιδίως στην ιδιωτική ζωή (*Google Spain*, §66). Αναλύοντας την αρχιτεκτονική του διαδικτύου, το ΔΕΕ αναγνωρίζει τον καθοριστικό ρόλο των μηχανών αναζήτησης για την καθολική διάδοση των δεδομένων στην κοινωνία της πληροφορίας, εφιστά όμως την προσοχή στο γεγονός ότι οποιοσδήποτε χρήστης του διαδικτύου πραγματοποιεί αναζήτηση με βάση το ονοματεπώνυμο κάποιου, ανοίγει την πύλη σε δεδομένα που αλλιώς θα ήταν δυσχερώς ανευρέσιμα και, μέσω του καταλόγου αποτελεσμάτων, αποκτά συστηματική επισκό-

46. Κατά την οποία η Επιτροπή δύναται να αποφαινεται ότι, εφόσον τρίτη χώρα εξασφαλίζει ικανοποιητικό επίπεδο προστασίας του δικαιώματος στην ιδιωτική ζωή, επιτρέπεται να διαβιβάζονται προσωπικά δεδομένα από τα κράτη μέλη χωρίς να είναι απαραίτητη η παροχή πρόσθετων εγγυήσεων. Η ίδια η Επιτροπή αναγνώρισε ότι, μετά την ακύρωση από το ΔΕΕ της απόφασης για τον «Ασφαλή Λιμένα» δεν υπάρχει πλέον (μέχρι τη σύναψη μιας νέας συμφωνίας ΕΕ-ΗΠΑ επί του θέματος) νομική βάση διαβίβασης προσωπικών δεδομένων μεταξύ των δύο πλευρών και συνεπώς απαιτούνται ρυθμίσεις κατά περίπτωση, υπό τον έλεγχο των εθνικών αρχών προστασίας προσωπικών δεδομένων (βλ. European Commission Press Release, Brussels, 6 November 2015). Από την πλευρά της η Ομάδα Εργασίας του αρθρ. 29 της οδηγίας 95/46, στην ίδια γραμμή, τόνισε ότι η μετά την έκδοση της απόφασης *Schrems* εξακολούθησε την χρήση του «Ασφαλούς Λιμένα» είναι παράνομη (Statement of the Article 29 Working Party, 16 October 2015). Στην ίδια γραμμή και η ελληνική ΑΠΔΠΧ ενημέρωσε τους υπεύθυνους επεξεργασίας που έχουν προβεί σε γνωστοποίηση διαβίβασης προσωπικών δεδομένων στις ΗΠΑ επί τη βάση των αρχών του ασφαλούς λιμένα ότι μετά τη δημοσίευση της ανωτέρω απόφασης του ΔΕΕ κάθε τέτοια διαβίβαση δεν είναι νόμιμη. Περαιτέρω, η Αρχή κάλεσε τους υπεύθυνους επεξεργασίας να διακόψουν εφεξής κάθε διαβίβαση δεδομένων προς τις ΗΠΑ που πραγματοποιείται με αυτή τη νομική βάση.

47. *Ibid.*, § 78. *Mutatis mutandis*, ΔΕΕ απόφαση της 8ης Απριλίου 2014 στις υποθέσεις C-293/12, C-594/12, *Digital Rights Ireland κ.λπ.* §§ 47, 48 (αδμ.).

πηση των διαθέσιμων πληροφοριών στο διαδίκτυο και ένα, κατά το μάλλον ή ήττον, λεπτομερές προφίλ του υποκειμένου, προσβάσιμο ανά πάσα στιγμή από οπουδήποτε στον κόσμο.⁴⁸

Συναφώς, υπενθυμίζεται ότι, με την επιφύλαξη των παρεκκλίσεων που δέχεται το άρθρο 13 της οδηγίας 95/46, κάθε επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα πρέπει να είναι σύμφωνη, αφενός προς τις αρχές σχετικά με την ποιότητα των δεδομένων κατά το άρθρο 6, αφετέρου προς τις βασικές αρχές της νόμιμης επεξεργασίας δεδομένων που απαριθμεί το άρθρο 7.⁴⁹ Κατά τούτο, τα δεδομένα πρέπει να είναι ακριβή, κατάλληλα, συναφή προς το θέμα και όχι υπερβολικά σε σχέση με τους σκοπούς για τους οποίους συλλέγονται και υφίστανται επεξεργασία.⁵⁰ Σε περίπτωση που τα δεδομένα δεν είναι ακριβή, το άρθρο 6 περ. δ' προβλέπει ότι τα δεδομένα πρέπει να ενημερώνονται, ενώ κατά το άρθρο 6 περ. ε' εδ. α' διατηρούνται με μορφή που επιτρέπει τον προσδιορισμό της ταυτότητας του υποκειμένου, μόνο επί χρονικό διάστημα που δεν υπερβαίνει τον απαιτούμενο για την επίτευξη των σκοπών συλλογής τους. Το εδ. β' προβλέπει ότι προσωπικά δεδομένα μπορεί να διατηρούνται πέραν της περιόδου αυτής για σκοπούς ιστορικούς, στατιστικούς ή επιστημονικούς, ωστόσο το άρθρο 9 της οδηγίας προβλέπει ότι για την επεξεργασία προσωπικών δεδομένων αποκλειστικώς για δημοσιογραφικούς ή καλλιτεχνικούς σκοπούς, τα κράτη μέλη προβλέπουν εξαιρέσεις από τις θεσμικές εγγυήσεις της οδηγίας, μόνο στο βαθμό που είναι αναγκαίες ώστε το δικαίωμα της ιδιωτικής ζωής να συμβιβάζεται με την ελευθερία έκφρασης. Έτσι, ο υπεύθυνος επεξεργασίας – αλλά και το αντίστοιχο κράτος – πρέπει να λαμβάνουν όλα τα μέτρα, ώστε δεδομένα που δεν ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις αυτές να διαγράφονται ή να διορθώνονται άμεσα. Με γνωστή άλλωστε την δυσκολία που θα αντιμετώπιζαν οι ιδιώτες αν έπρεπε, καταρχάς ή παράλληλα, να επιτύχουν τη διαγραφή των πληροφοριών που τους αφορούν από κάθε ιστότοπο χωριστά, τυχόν αντίθετη εκδοχή θα εμπόδιζε το υποκείμενο να διαμορφώσει ελεύθερα την ροή των ψηφιακών πληροφοριών που συνθέτουν την δημόσια εικόνα του, αναιρώντας την πληροφοριακή του αυτοδιάθεση.⁵¹

48. Βλ. ΔΕΕ απόφαση της 25ης Οκτωβρίου 2011 στις υποθέσεις C-509/09 και C-161/10, *eDate Advertising κ.λπ.* § 45 Συλλ 2011 I-10269.

49. ΔΕΕ απόφαση της 24ης Νοεμβρίου 2011 στην υπόθεση C-468-469/10, *ASNEF και FECEMD* § 26 Συλλ 2011 I 12181· ΔΕΕ απόφαση της 30ης Μαΐου 2013 στην υπόθεση C-342/12 *Worten*, § 33 (Γενική Ψηφιακή Συλλογή).

50. *Ν. Φραγκάκης*, «Δεδομένα Προσωπικού Χαρακτήρα, Κανονιστικό πλαίσιο και βασικές αρχές ερμηνείας και εφαρμογής της προστασίας τους», στο Λ. Κοτσαλή-Γ. Τριανταφύλλου (επιμ.) *Ανθρώπινα Δικαιώματα και Ποινικό Δίκαιο*, εκδ. Αντ. Ν. Σάκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2007, σελ. 424-428 και, αναθεωρημένο, στο Λ. Κοτσαλή (επιμ.) *Προσωπικά δεδομένα - Ανάλυση - Σχόλια - Εφαρμογή*, Νομική Βιβλιοθήκη 2016, σελ. 469-473.

51. Το δικαίωμα στην «πληροφοριακή αυτοδιάθεση» καθιερώθηκε πρώτη φορά με την απόφαση του Γερμανικού Συνταγματικού Δικαστηρίου BVerfGE 65,1, όπου κρίθηκε ότι από το δικαίωμα της προσωπικότητας του ατόμου απορρέει το δικαίωμα ελέγχου της ροής των πληροφοριών που το αφορούν. Για μία επισκόπηση, βλ. Gutwirth, Leenes, De Hert (Eds), *Reloading Data Protection*, 2014, σελ. 220 επ.

Το γενικό 'δικαίωμα στην λήθη' αναλύεται, λοιπόν, σε τρία επιμέρους δικαιώματα, σε συνάρτηση προς τις διατάξεις της οδηγίας 95/46: α) στο 'δικαίωμα στην δόρθωση' των δεδομένων, σε περίπτωση ανακριβών ή ελλιπών πληροφοριών (άρθρο 6 περ. δ'), β) στο 'δικαίωμα στην αντίταξη' ανά πάσα στιγμή, για επιτακτικούς και νόμιμους λόγους σχετικούς με την προσωπική κατάσταση του υποκειμένου, στην επεξεργασία των δεδομένων που το αφορούν (άρθρο 14 α' και 7 στ')⁵² και γ) στο 'δικαίωμα στην διαγραφή' που επιτρέπει την ολοσχερή διαγραφή των δεδομένων από το αρχείο του υπεύθυνου επεξεργασίας (άρθρο 12 β')⁵³ το οποίο συνιστά το κατεξοχήν δικαίωμα στην λήθη.

Η κύρια διαφορά μεταξύ του δικαιώματος στην αντίταξη και του κατεξοχήν δικαιώματος στην λήθη, έγκειται στην γραμματική διαφοροποίηση των άρθρων 14 α' και 12 β': Ενώ το δικαίωμα αντίταξης ασκείται μόνο για λόγους που αφορούν την προσωπική κατάσταση του υποκειμένου με αιτιολογημένη αίτηση και για περιορισμένο χρόνο, το κατεξοχήν δικαίωμα στην λήθη ασκείται σε κάθε περίπτωση επεξεργασίας που δεν είναι σύμφωνη προς τις διατάξεις της οδηγίας. Εντούτοις, δεν αποκλείεται η σωρευτική άσκησή τους ως επιμέρους πτυχών του αυτού δικαιώματος.⁵⁴

Σύμφωνα με όσα προηγήθηκαν, τα άρθρα 12 στοιχ. β' και 14 εδ. α' στοιχ. α' της οδηγίας 95/46 παρέχουν στο υποκείμενο των δεδομένων την δυνατότητα να απαιτεί από τον φορέα εκμετάλλευσης μηχανής αναζήτησης να απαλείψει από τον κατάλογο αποτελεσμάτων, κατόπιν αναζήτησης που έχει διενεργηθεί με βάση το ονοματεπώνυμό του, συνδέσμους προς νόμιμα δημοσιευμένες από τρίτους ιστοσελίδες, ακόμα και αν περιέχουν αληθείς πληροφορίες, εφόσον οι πληροφορίες αυτές μπορούν να του προκαλέσουν βλάβη ή, απλώς, επιθυμεί να «λησμονηθούν» μετά την παρέλευση ορισμένου χρόνου.⁵⁵ Άλλη σημαντική πλευρά που ανέκυψε κατά την εφαρμογή της απόφα-

52. Κατ' αυτόν τον τρόπο, η στάθμιση που πρέπει να διενεργείται στο πλαίσιο του άρθρου 14 εδ. α' στοιχ. α', καθιστά δυνατή την εξειδικευμένη συνεκτίμηση όλων των περιστάσεων που αφορούν την κατάσταση του υποκειμένου των δεδομένων (ibid, §76).

53. Βλ. και *Tamò A., George D.*, «Oblivion, Erasure and Forgetting in the Digital Age» *Journal of Intellectual Property, Information Technology and E-Commerce Law*, 2014, vol. 5, όπου γίνεται περαιτέρω διάκριση ανάμεσα στο *stricto sensu* 'δικαίωμα στην λήθη' (right to oblivion), που ασκείται μόνο για δεδομένα των οποίων η διατήρηση δεν δικαιολογείται πλέον λόγω παρέλευσης της χρονικής διάρκειας διακράτησης (outdated data) και στο 'δικαίωμα στην διαγραφή' (right to deletion), που ασκείται σε κάθε περίπτωση παράνομης επεξεργασίας προσωπικών δεδομένων (συμπεριλαμβανομένης της παραβίασης της αρχής της αναλογικότητας ως προς την χρονική διάρκεια διακράτησης των πληροφοριών αυτών).

54. *Ambrose, Ausloos*, «The Right to be Forgotten across the Pond», *Journal of Information Policy*, vol. 3, 2013, σελ. 2-24. Βλ. και *Google Spain κ.λπ.* §§ 76-77.

55. Σε συμμόρφωση προς την απόφαση *Google Spain*, η εταιρεία διαμόρφωσε έντυπο με τίτλο Αίτημα κατάρτησης αποτελεσμάτων αναζήτησης σύμφωνα με τον ευρωπαϊκό νόμο περί προστασίας δεδομένων, στο οποίο, απευθυνόμενη στους προτιθέμενους να ζητήσουν διαγραφή, αναφέρει μεταξύ των άλλων: «Όταν προβαίνετε σε ένα τέτοιο αίτημα, εξισορροπούμε τα δικαιώματα για την προστασία των προσωπικών δεδομένων του ατόμου με το δημόσιο συμφέρον για ενημέρωση και διάδοση των πληροφοριών. Κατά την αξιολόγηση του αιτήματός σας, θα εξετάσουμε κατά πόσο τα αποτελέσματα περιλαμβάνουν παρωχημένες πληροφορίες σχετικά με το άτομό σας, καθώς και εάν υπάρχει δημόσιο συμφέρον για πρόσβαση στις πληροφορίες. Για παράδειγμα, έχουμε το δικαίωμα να απορρίψουμε το αίτημα για την κατάρτηση ορισμένων πληροφοριών που αφορούν οικονομικές απάτες, επαγγελματική αμέλεια, κα-

σας *Google Spain* είναι τι μέλλει γενέσθαι με την καταχώριση της είδησης περί διαγραφής και την, μέσω αυτής, επανάκαμψη της αρχικής πληροφορίας, ιδίως ενόψει και της – καλυπτόμενης από την ελευθερία της έκφρασης – μεγάλης εξάπλωσης της λεγόμενης «δημοσιογραφίας των πολιτών» και της απεριόριστης δυνατότητας δημοσίευσης-ανάρτησης (και ανώνυμων) δημοσιευμάτων στον διαδικτυακό τύπο ή σε ιστολόγια.⁵⁶

Μολαταύτα, πρέπει να καταστεί σαφές ότι το δικαίωμα στην λήθη δεν είναι απόλυτο, αλλά πρέπει να σταθμίζεται κατά την άσκησή του με άλλα έννομα αγαθά.⁵⁷ Η ελευθερία εγκατάστασης και παροχής υπηρεσιών αποτελεί βάθρο του οικοδομήματος της ΕΕ, ενώ, όπως προαναφέρθηκε, το δικαίωμα πρόσβασης στο διαδίκτυο μέσω μηχανών αναζήτησης αναγνωρίζεται διεθνώς ως εγγενές στοιχείο της ελευθερίας έκφρασης και επικοινωνίας, που περιλαμβάνει όχι μόνο το δικαίωμα να 'εκφράζει' αλλά και να 'δέχεται' κανείς πληροφορίες.⁵⁸ Σε ορισμένες, δηλαδή, περιπτώσεις το κοινό έχει εύλογο ενδιαφέρον να αποκτήσει ένα αναλυτικό προφίλ συγκεκριμένων προσώπων. Κατά πάγια νομολογία του ΕΔΔΑ, 'δημόσια πρόσωπα' όπως πολιτικοί, καλλιτέχνες κ.α., σε αντίθεση με τον απλό ιδιώτη, θέτουν αναπόφευκτα τον εαυτό τους ανοικτά σε δημόσια κριτική κάθε λέξης και πράξης τους, είτε από τους δημοσιογράφους, είτε από το κοινό εν γένει.⁵⁹ Στην περίπτωση αυτή, το αγαθό μιας ελεύθερης και δημοκρατικής κοινωνίας και η αρχή της ελευθεροτυπίας – στην οποία περιλαμβάνεται ασφαλώς και το διαδίκτυο⁶⁰ – υπερτερούν της απλής επιθυμίας ενός δημοσίου προσώπου

ταδικαστικές αποφάσεις ή τη δημόσια συμπεριφορά κρατικών αξιωματούχων». Εξ άλλου, εθνικές αρχές προστασίας δεδομένων έχουν θεσπίσει κριτήρια διαγραφής (βλ. πχ εκείνα για το ΗΒ στο: <https://ico.org.uk/for-organisations/search-result-delisting-criteria/>), η μη τήρηση των οποίων οδηγεί στην επιβολή υποχρέωσης αφαίρεσης από όλες τις εκδοχές των υπηρεσιών αναζήτησης της Google που είναι άμεσα προσβάσιμες από το ΗΒ, όπως όρισε το Enforcement Notice dated 18 August 2015 του Information Commissioner. Την ίδια υποχρέωση γενικής – ανεξαρτήτως αν η καταχώριση εμφανίζεται σε μηχανή αναζήτησης με έδρα κράτος της ΕΕ ή στην Google.com – διαγραφής επέβαλε και η γαλλική CNIL με την από 2 Ιουνίου 2015 απόφασή της, θέτοντας στην εταιρεία δεκαπενθήμερη προθεσμία συμμόρφωσης.

56. Βλ. και *Ιγγλεζάκη*, ο.π., σελ. 18.

57. Βλ. την από 18.08.2014 δήλωση της Επιτροπής για Θέματα Δικαιοσύνης, Martine Reicherts, *The right to be forgotten and the EU data protection reform*, όπου επισμαίναται η ανάγκη εξισορρόπησης αξιών.

58. Βλ. και την διατύπωση του άρθρου 10 § 1 α' ΕΣΔΑ. Βλ. και την απόφαση ΑΠΔΠΧ 8/2010 και τις εκεί μνημονευόμενες προηγούμενες αποφάσεις επί του ζητήματος της στάθμισης. Συγκεκριμένα, στην σκέψη 1 αναφέρεται: «[...] Από το Σύνταγμα δεν προκύπτει in abstracto επικράτηση του ενός ατομικού δικαιώματος επί του άλλου. Ως εκ τούτου, πρέπει να γίνεται μία in concreto οριοθέτηση των πεδίων εφαρμογής των συγκρουόμενων δικαιωμάτων, σύμφωνα με τις αρχές της ad hoc στάθμισης των αντιτιθέμενων συμπερόντων και της πρακτικής αρμονίας και αναλογικής εξισορρόπησης. Ταυτόχρονα, θα πρέπει να εφαιρόζεται και η αρχή της αναλογικότητας (άρθρο 25 παρ. 1 Σ) με τέτοιο τρόπο, ώστε τα προστατευόμενα αγαθά (ελευθερία του τύπου, δικαίωμα των πολιτών στην πληροφόρηση και δικαίωμα στην προστασία της ιδιωτικής ζωής του ατόμου και στον πληροφοριακό αυτοκαθορισμό) να διατηρήσουν την κανονιστική τους εμβέλεια.»

59. Βλ. την από 08.07.1986, απόφαση *Lingens v. Austria*, αριθ. προσφυγής 9815/82, § 42. *Mowbray*, *European Convention on Human Rights*, Oxford, 3rd Edition, σελ. 664 εν.

60. Βλ. την από 18.12.2012 απόφαση *Ahmet Yildirim v. Turkey*, αριθ. προσφυγής 3111/10, §§48-51: 'δεδομένης της προσβασιμότητας και της ικανότητας να αποθηκεύει τεράστιες ποσότητες δεδομένων, το διαδίκτυο παίζει σημαντικό ρόλο στην ενίσχυση της πρόσβασης του κοινού στην επικαιρότητα και εν γέ-

για ιδιωτικότητα μέσω των μηχανών αναζήτησης. Η γενίκευση και απολυτοποίηση του δικαιώματος στην λήθη, θα μπορούσε να οδηγήσει όχι απλώς σε μαζική λογοκρισία της κύριας πύλης εισόδου στον κυβερνοχώρο, αλλά και στο ακριβώς αντίθετο αποτέλεσμα: σε μια κοινωνία λωτοφάγων.⁶¹

Κατά το σκεπτικό του Δικαστηρίου, τα κατοχυρούμενα στα άρθρα 7 και 8 του Χάρτη δικαιώματα υπερέχουν, κατά κανόνα, του απλού οικονομικού συμφέροντος του φορέα εκμετάλλευσης της μηχανής αναζήτησης στην ως άνω επεξεργασία και της ελευθερίας επαγγελματικής εγκατάστασης. Υπερέχουν επίσης του απλού συμφέροντος των χρηστών του διαδικτύου να έχουν πρόσβαση στην συγκεκριμένη πληροφορία, δεδομένου ότι δεν κωλύονται, καταρχήν, να αποκτήσουν πρόσβαση στο ίδιο περιεχόμενο μέσα από άλλες ιστοσελίδες, δεδομένου ότι το δικαίωμα στην λήθη έχει ως αποτέλεσμα μόνο την διαγραφή του λήμματος από τα αποτελέσματα αναζήτησης και όχι την διαγραφή του περιεχομένου από την αρχική πηγή και ιστοσελίδα, περιεχόμενο το οποίο μπορεί να είναι καθ' όλα νόμιμο⁶².

Εντούτοις, σε μία ανάλογη υπόθεση 'δικαιώματος στην λήθη', το ΕΔΔΑ κατέληξε σε διαφορετικό συμπέρασμα:⁶³ Η προσφυγή αφορούσε την απόρριψη της αγωγής δύο δικηγόρων κατά πολωνικής εφημερίδας με αίτημα την διαγραφή από το διαδικτυακό της αρχείο ενός άρθρου το οποίο προσέβαλλε την φήμη τους (και το οποίο, σε παράλληλη δικαστική διαμάχη, είχε κριθεί ότι είχε στηριχθεί σε ανεπαρκείς πληροφορίες, κατά παράβαση των δικαιωμάτων τους). Το ΕΔΔΑ τόνισε ότι 'δεν είναι ο ρόλος των δικαστών να ξαναγράφουν την ιστορία', αναγνωρίζοντας την σπουδαιότητα των διαδικτυακών αρχείων για την ενημέρωση και την εκπαίδευση του κοινού. Δέχθηκε ότι η αναπαραγωγή υλικού στο διαδίκτυο πρέπει να προσαρμόζεται στις ιδιαιτερότητες της τεχνολογίας για την προστασία της ιδιωτικής ζωής και της φήμης του ατόμου.⁶⁴ Απέρριψε, όμως, την προσφυγή, κρίνοντας ότι τα δικαστήρια πέτυχαν μία δίκαιη ισορροπία μεταξύ των αντιτιθέμενων δικαιωμάτων, τυχόν δε υποχρέωση διαγραφής της καταχώρισης θα συνιστούσε δυσανάλογη επέμβαση στην ελευθερία της έκφρασης.⁶⁵

νει στην διευκόλυνση της διάχυσης της πληροφορίας [...] τα Google sites είναι υπηρεσία της Google σχεδιασμένη να διευκολύνει την δημιουργία και διαμοίραση ιστοσελίδων σε μία ομάδα, και ως εκ τούτου συνιστά μέσο άσκησης της ελευθερίας της έκφρασης'.

61. *Υγγλεζάκης*, ό.π., Πρόλογος *Λίλιαν Μήτρου*.

62. Βλ. *Google Spain*, §§ 86, 87.

63. Βλ. την από 16.7.2013 απόφαση *Wegrzynowski & Smolczewski v. Poland*, αριθ. προσφ. 33846/07, §§ 58-70. Να σημειωθεί πάντως ότι δεν πρόκειται για τέλεια αναλογία: στην υπόθεση *Google Spain* κρίθηκε η διαγραφή ενός λήμματος αναζήτησης από τα Google Search και όχι η ολοσχερής διαγραφή του άρθρου από την αρχική πηγή δημοσίευσης (την ιστοσελίδα της εφημερίδας), γεγονός που βαρύνει κατά την στάθμιση.

64. Βλ. την απόφαση *Editorial Board of Pravoye Delo and Shtekel v. Ukraine*, αριθ. προσφ. 33014/05, § 63.

65. Βλ. *mutatis mutandis*, την από 28.04.2009 απόφαση *Karakó v. Hungary*, αριθ. προσφ. 39311/05, § 28.

Σε οριακές περιπτώσεις, ωστόσο, η επιθυμία της λήθης πρέπει να σταθμίζεται με το αντιτιθέμενο συμφέρον του χρήστη και του παρόχου υπηρεσιών για την πρόσβαση στην πληροφορία. Αποφασιστικά κριτήρια, τότε, θα είναι: α) εάν το υποκείμενο των δεδομένων αποτελεί δημόσιο πρόσωπο (κατά την διευρυμένη, πλέον, αντίληψη της έννοιας) και αν η προηγούμενη δημόσια συμπεριφορά του δικαιολογεί την αναζήτησή του στο διαδίκτυο με τις συγκεκριμένες 'λέξεις-κλειδιά' (key words),⁶⁶ β) εάν η ύπαρξη του λήμματος στα αποτελέσματα αναζήτησης συμβάλλει στον δημόσιο διάλογο ενός θέματος γενικού ενδιαφέροντος (ιδίως στα πλαίσια εκκρεμούσας ποινικής διαδικασίας),⁶⁷ γ) η αλήθεια των ισχυρισμών όπου παραπέμπει ο σύνδεσμος, δ) ο τρόπος με τον οποίο αποκτήθηκαν οι συγκεκριμένες πληροφορίες και η ύπαρξη προηγούμενης συναίνεσης του υποκειμένου,⁶⁸ ε) εάν το περιεχόμενο, η μορφή (λ.χ. Google images ή Youtube video) ή η διατύπωση του λήμματος είναι εξευτελιστικά για τον ενδιαφερόμενο,⁶⁹ στ) ο ευαίσθητος ή μη χαρακτήρας των δεδομένων, ζ) το υπέρτερο συμφέρον του κοινού στην επίμαχη πληροφορία,⁷⁰ η) ο χρόνος που έχει παρέλθει από την αρχική δημοσίευση και θ) αν το υποκείμενο επιλέγει να ασκήσει το δικαίωμα στην αντίταξη, στην διαγραφή ή στην διόρθωση.⁷¹

Το ΔΕΕ κατά την ανάλυσή του φαίνεται να αποδίδει ιδιαίτερη σημασία στην παράμετρο του χρόνου. Σύμφωνα με το άρθρο 6 §1 περ. ε' της οδηγίας 95/46, η νόμιμη επεξεργασία προσωπικών δεδομένων προϋποθέτει ότι η ταυτοποίηση του υποκειμένου δεν υπερβαίνει την απαιτούμενη χρονική διάρκεια για την επίτευξη των σκοπών για τους οποίους αυτά έχουν συλλεγεί. Στην απόφαση *Digital Rights Ireland*, το ΔΕΕ δεν

66. Βλ. την απόφαση *Delfi AS v. Estonia* [GC], ό.π. § 139· την από 7.2.2012 απόφαση *Von Hannover v. Germany* (no. 2.) [GC], αριθ. προσφ. 40660/08, 60641/08, §§ 107-113.

67. Βλ. την από 7.2.2012 απόφαση *Axel Springer AG v. Germany* [GC], αριθ. προσφ. 39954/08, §§ 90 επ.

68. *Cate, Mayer-Schönberger*, «Notice and consent in a world of Big Data», *International Data Privacy Law* (Oxford Journals), 3 (2), 2013, σελ. 68 επ.

69. Αυτό ισχύει ιδίως για την υπηρεσία auto-complete της Google. Στην υπόθεση *M.X. vs. Google and Eric Schmidt* (8.9.2010) για παράδειγμα, το Tribunal de Grande Instance de Paris καταδίκασε την Google να αφαιρέσει από την μηχανή αναζήτησης τις λέξεις 'βιαστής', 'καταδικάστηκε', 'σατανιστής' που προσετίθεντο αυτομάτως πλάι στο όνομα του ενάγοντα κάθε φορά που γινόταν αναζήτηση του ονοματεπωνύμου του. Στην υπόθεση *Directe Energie vs. Google* (9.12.2009), το Cour d'Appel de Paris έκρινε επί της λέξης 'απάτη' (fraud) που προσετίθετο αυτομάτως δίπλα στο όνομα της ενάγουσας εταιρείας κάθε φορά που γινόταν αναζήτηση του ονόματος της. Βλ. επίσης την υπόθεση της Σαϊεντολογίας στην Γερμανία, Bundesgerichtshof, VI ZR 269/12, 14.5.2013 και την υπόθεση *Padova Maria Luisa, Google Inc. vs. Monanaro Romolo*, 31.3.2011. 10847/2011 ενώπιον του Tribunale Ordinario di Milano, που αφορούσε στην αυτόματη συμπλήρωση με την λέξη 'απατεώνας' κατά την αναζήτηση στην μηχανή Google.

70. Μία από τις πλέον οριακές συγκρούσεις δικαιωμάτων στο διαδίκτυο αποτέλεσε η απόφαση της Εισαγγελίας Αθηνών να δώσει στην δημοσιότητα τα ονοματεπωνύμα, τις φωτογραφίες, την ημερομηνία γέννησης και τον τόπο κατοικίας 11 οροθετικών ιερόδουλων γυναικών, επειδή κατά την κρίση της συνέτρεχε μείζων κίνδυνος για την δημόσια υγεία από την εξάπλωση του ιού, γεγονός που οδήγησε, σύμφωνα με στοιχεία του ΚΕΕΛΠΝΟ σε χιλιάδες κλήσεις ανδρών που είχαν σαρκική συνάφεια μαζί τους. Μολονότι οι κατηγορούμενες αθώωθηκαν αμετάκλητα από τις κατηγορίες που τους αποδόθηκαν, τα επίμαχα ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα είναι ακόμη (27.11.2015), προσβάσιμα μέσω της υπηρεσίας Google Search, σε εκατοντάδες αποτελέσματα αναζήτησης μαζί με φωτογραφίες και τον τόπο κατοικίας τους.

71. Βλ. supra.

δίστασε μάλιστα να ακυρώσει στο σύνολό της την οδηγία 2006/24/EK λόγω της διακράτησης προσωπικών δεδομένων για υπερβολικά μεγάλη χρονική διάρκεια, τονίζοντας ότι, εν όψει της έκτασης και της σοβαρότητας της παρέμβασης στο δικαίωμα της ιδιωτικής ζωής στο σύνολο του ευρωπαϊκού πληθυσμού, ο ευρωπαίος νομοθέτης παραβίασε την αρχή της αναλογικότητας.⁷² Εν προκειμένω, δεδομένου ότι το επίμαχο αποτέλεσμα αναζήτησης με το όνομα του M. Costeja González αφορούσε σε δημοσίευση για πλειστηριασμούς ακινήτων κατόπιν κατάσχεσης, η οποία έλαβε χώρα προ 16 ετών, το Δικαστήριο έκρινε ότι *‘το υποκείμενο των δεδομένων έχει βασίμως δικαίωμα να πάψουν οι πληροφορίες αυτές να συνδέονται με το ονοματεπώνυμό του μέσω τέτοιου καταλόγου’*.⁷³

Τελευταίο κριτήριο, κατά την κρίση του Δικαστηρίου, αποτελεί η φύση της επίμαχης πληροφορίας και ο ευαίσθητος χαρακτήρας της για την ιδιωτική ζωή του υποκειμένου των δεδομένων.⁷⁴ ‘Ευαίσθητα δεδομένα’ νοούνται κατά το άρθρο 2 Β’ του ν. 2472/1997 και τα σχετικά με ποινικές διώξεις ή καταδίκες δεδομένα. Στην συνέχεια εξετάζεται το δικαίωμα στην λήθη υπό το φως των ουσιαστικών θεσμικών εγγυήσεων του άρθρου 6 §2 ΕΣΔΑ.

5. Το δικαίωμα στη λήθη στον χώρο του ποινικού δικαίου

Το δικαίωμα στην λήθη έλκει την ιστορική του καταγωγή από τον κλάδο του ποινικού δικαίου και ειδικότερα από το γαλλικό δίκαιο, που παρείχε σε πρόσωπα που είχαν εκτίσει ποινή, το δικαίωμα να μην συνδέονται πλέον με το εγκληματικό τους παρελθόν (*droit à l’oubli*), εν όψει της δυσκολίας τους στην εύρεση εργασίας και στην ομαλή επανένταξή τους στην κοινωνία.⁷⁵ Η ‘λήθη’ στο δίκαιο βρίσκει την ρίζα της στην αξία του ανθρώπου και στην ιδέα ότι η ανθρώπινη φύση αλλάζει, και κανείς δεν

72. *Digital Rights Ireland Ltd. κλπ*, §§ 45-71.

73. ‘That is all the truer where such information concerns a person’s distant past’, απόφαση *Rotaru*, ό.π. § 43. Στην περίφημη απόφαση *Rapon*, 6.5.1983, D. 1984, jur. 14, το Tribunal de Grande Instance de Paris έκρινε ότι ‘δεν είναι καθήκον ούτε αρμοδιότητα των δικαστών να αποφασίζουν πώς πρέπει ένα επεισόδιο της ιστορίας να χαρακτηρίζεται και να παραμένει στην μνήμη της ιστορίας’ όμως όπως έγινε μετέπειτα δεκτό στην γαλλική νομολογία, ‘ένα δημόσιο γεγονός, μετά από την πάροδο σημαντικού χρόνου, μπορεί να ξαναγίνει, για τον πρωταγωνιστή του, στοιχείο της ιδιωτικής του ζωής και να παραμένει μυστικό ή να ξεχαστεί.’ Βλ. *Beverley-Smith, Ohly, Lucas-Schloetter*, *Privacy, Property and Personality: Civil Law Perspectives on Commercial Appropriation*, Cambridge 2005, σελ. 178, με πλούσια νομολογία.

74. *Google Spain*, §§ 81, 98.

75. *Ambrose, Ausloos*, σελ. 2-9· *J. Rosen*, «The Right to be forgotten», 64 *Stanford Law Review Online* 88· *J Toobin*, «The Solace of Oblivion», *New Yorker*, *Annals of Law*, September 29, 2014 Issue. Στο μυθιστόρημά του ‘Οι Άθλιοι’ ο Β. Ουγκό, διηγείται την οργή του πρώην κατάδικου Jean Valjean, ο οποίος αναγκάζεται να εμφανίζει διαρκώς το λεγόμενο ‘κίτρινο διαβατήριο υποδίκων’ (*passport jaune des forçats*), εξαιτίας του οποίου δεν μπορεί να βρει εργασία ή κατάλυμα, με αποτέλεσμα να υποτροπιάζει στο έγκλημα.

πρέπει να καταδιώκεται διαρκώς από τις πράξεις που έκανε στο παρελθόν του.⁷⁶ Το δικαίωμα στην λήθη, όμως, ως πτυχή της ιδιωτικής ζωής και της προσωπικότητας του ατόμου αποκτά ιδιαίτερη σημασία στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας τόσο πριν από την αμετάκλητη επιβολή της ποινικής καταδίκης όσο και μετά την ολοκλήρωση της δίκης, με την αθώωση του κατηγορούμενου ή την παύση της δίωξης εναντίον του. Το άρθρο 578 ΚΠΔ παρέχει άλλωστε το δικαίωμα καταστροφής δελτίων ποινικού μητρώου μετά την πάροδο ορισμένου χρόνου από την απότιση της ποινής.

Το δικαίωμα στην λήθη ενεργεί ως θεσμική εγγύηση προστασίας του κατηγορουμένου από αναφορές σ' αυτόν που προεξοφλούν την ενοχή του ή αμφισβητούν εκ νέου την αθωότητα του (ανάλογα με το αν η ποινική δίκη εκκρεμεί ή έχει ολοκληρωθεί), κατά παράβαση του άρθρου 6 §2 ΕΣΔΑ. Μέσα από την προοδευτική νομολογία του, το ΕΔΔΑ έχει ερμηνεύσει διασταλτικά την εν λόγω διάταξη, όχι μόνο ως δικονομική εγγύηση, αλλά και ως παρέχουσα ουσιαστική προστασία υπέρ του κατηγορουμένου για όσο διάστημα διαρκεί η ποινική διαδικασία, κατά το οποίο τεκμαίρεται αθώος, όσο και μετά την ολοκλήρωση της. Έτσι, τα όργανα του Στρασβούργου έχουν δεχθεί ότι σε ορισμένες περιπτώσεις μία νοσηρή εκστρατεία του τύπου – στον οποίο περιλαμβάνεται και το διαδίκτυο – μπορεί να έχει δυσμενείς επιπτώσεις στον δίκαιο χαρακτήρα της δίκης, επηρεάζοντας την κοινή γνώμη⁷⁷ και ταυτόχρονα τους δικαστές που καλούνται να κρίνουν επί της ενοχής του κατηγορουμένου.⁷⁸ Το χρονικό διάστημα που μεσολαβεί ανάμεσα στην επιβλαβή δημοσίευση και την στιγμή της έκδοσης της απόφασης του ποινικού δικαστηρίου έχει καθοριστική σημασία.⁷⁹ Εντούτοις, όπως κρίθηκε στην υπόθεση *Times Newspaper Ltd.*, ειδικά για τις δυσφημιστικές αναρτήσεις στο διαδίκτυο, ως χρόνος δημοσίευσης δεν θεωρείται η στιγμή που κάτι 'ανεβαίνει' για πρώτη φορά από τον συγγραφέα (*single publication rule*)· αντίθετα, η προθεσμία για την άσκηση αγωγής εκκινεί εκ νέου, κάθε φορά που ένας χρήστης του διαδικτύου αποκτά ατομικά πρόσβαση στην προσβλητική ανάρτηση στο διαδίκτυο (*internet publication rule*).⁸⁰ Ως εκ τούτου, μολονότι το δικαίωμα του κοινού στην πληροφόρηση προσδίδει μεγάλη σπουδαιότητα στην ελευθερία του τύπου,⁸¹ η ελευ-

76. Στις ΗΠΑ η δημοσίευση του ποινικού μητρώου οποιουδήποτε προστατεύεται από την ελευθερία της έκφρασης (Πρώτη Τροποποίηση Αμερικανικού Συντάγματος), με αποτέλεσμα δυο Γερμανοί πρώην υπόδικοι να αποτύχουν να αφαιρέσουν από την Wikipedia τις αναφορές στο ποινικό τους παρελθόν, βλ. *J. Schwartz*, «Two German Killers Demanding Anonymity Sue Wikipedia's Parent», *N.Y. Times*, Nov. 12, 2009, A13.

77. Βλ. την από 6.3.1991 απόφαση *Berns et Ewert c. Luxembourg* (déc.), αριθ. προσφ. 13251/87, σελ. 147-148· την από 6.7.1999 απόφαση *Del Giudice c. Italie* (déc.), αριθ. προσφ. 42351/98.

78. Βλ. την από 20.12.2011, απόφαση *G.C.P. v. Romania*, αριθ. προσφ. 20899/03, § 48, όπου το Δικαστήριο κάνει διάκριση ανάμεσα σε επαγγελματίες δικαστές, που είναι κατά τεκμήριο περισσότερο ικανοί να χειρίζονται εξωτερικές επιρροές και σε ενόρκους, που είναι πιο επιρρεπείς στην προπαγάνδα των media.

79. Βλ. την απόφαση *G.C.P. v. Romania*, ό.π., § 47.

80. Βλ. την από 10.03.2009 απόφαση *Times Newspaper Ltd* (nos. 1, 2), αριθ. προσφ. 3002/03 23676/03, §§ 21, 48.

81. Βλ. την από 14.02.2008 απόφαση *July and SARL Liberation*, §66. Σύσταση Επιτροπής Υπουργών Rec(2003)13, § 36.

θερία αυτή πρέπει να σταθμιστεί με τις εγγυήσεις δίκαιης δίκης: σε μία δημοκρατική κοινωνία, η περιοριστική ερμηνεία του άρθρου 6 ΕΣΔΑ δεν θα ανταποκρινόταν στο σκοπό και το αντικείμενο της διάταξης.⁸²

Ως εκ τούτου, από την δεκαετία του 1980, το ΕΔΔΑ έχει επεκτείνει νομολογιακά το πεδίο προστασίας του τεκμηρίου αθωότητας από την καθαρά δικονομική του έκφραση στον χώρο του ουσιαστικού δικαίου, κατά τρόπο ώστε η παραβίαση του τεκμηρίου αθωότητας να συνιστά ταυτόχρονα και προσβολή της προσωπικότητας, της τιμής και της υπόληψης του κατηγορουμένου.⁸³ Περαιτέρω, το ΕΔΔΑ σημειώνει ότι η προστασία του τεκμηρίου αθωότητας ως έκφραση της προσωπικότητας του κατηγορουμένου που αθώωθηκε στις ποινικές διαδικασίες εκτείνεται σε τέτοιο βαθμό, ώστε η προστασία του άρθρου 6 §2 να αλληλεπικαλύπτεται σε ορισμένες περιπτώσεις από την προστασία του άρθρου 8 ΕΣΔΑ για την ιδιωτική ζωή και το δικαίωμα στην προσωπική αυτοδιάθεση.⁸⁴

Μάλιστα, το ΕΔΔΑ σταδιακά αναγνωρίζει την επέκταση του τεκμηρίου αθωότητας και στα πλαίσια διαδικασιών που αφορούν την επεξεργασία προσωπικών δεδομένων και στα συστήματα παρακολούθησης που μπορούν να οδηγήσουν σε παραβίαση όχι μόνο της ιδιωτικής ζωής, αλλά εν γένει του δικαιώματος να θεωρείται κανείς αθώος στα μάτια του νόμου, προτού κριθεί ένοχος από το αρμόδιο ποινικό δικαστήριο.⁸⁵ Αυτή η ενδιαφέρουσα πτυχή του τεκμηρίου αθωότητας διαφαίνεται στην εμβληματική απόφαση *S. and Marper* που αφορά το άρθρο 8 για την ιδιωτική ζωή και τα προσωπικά δεδομένα. Με βάση την τότε ισχύουσα νομοθεσία του Ηνωμένου Βασιλείου, οι αστυνομικές αρχές μπορούσαν να συλλέγουν δακτυλικά αποτυπώματα και κυτταρικό ιστό από πρόσωπα που συλλαμβάνονταν ως ύποπτοι τέλεσης εγκληματικών πράξεων (ανεξάρτητα από την βαρύτητα της κατηγορίας ή την ηλικία του υπόπτου) προκειμένου να δημιουργηθούν 'προφίλ' DNA των υπόπτων για μελλοντική χρήση. Το υλικό αυτό διετηρείτο στην συνέχεια για απεριόριστο χρονικό διάστημα σε κεντρική βάση προσωπικών δεδομένων, ανεξάρτητα από το αν ο ύποπτος εν τέλει κατα-

82. Βλ. την από 19.02.2002 απόφαση *Akay c. Turquie* (déc.), αριθ. προσφ. 34501/97· την από 21.10.1993 απόφαση *Baragiola c. Suisse* (déc.), αριθ. προσφ. 17265/90, DR 75, σελ. 76.

83. *Βογιατζής*, στο Σισιλιάνου (διευθ.), Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Ερμηνεία κατ' άρθρο, σελ. 257 επ., ο οποίος κατηγοριοποιεί τρεις περιπτώσεις στην νομολογία του ΕΔΔΑ, όπου το άρθρο 6 §2 ΕΣΔΑ ενεργοποιείται ως έκφραση της προσωπικότητας: i) επί αιτήματος καταβολής δικαστικών εξόδων ή αποζημίωσης μετά την αθώωση ή τον τερματισμό της ποινικής δίκης· ii) επί προσβολής του τεκμηρίου αθωότητας από μη δικαστικές αρχές· iii) σε περιπτώσεις όπου η αθωότητα «ακολουθεί» το πρόσωπο σε μεταγενέστερες συναφείς δίκες ή διαδικασίες, όπως λ.χ. επί αιτήματος διαγραφής ανατήσεων.

84. Βλ. την από 27.11.2003 απόφαση *Zollman v. the UK* (dec.) αριθ. προσφ. 62902/00, ECHR 2003-XII· την από 16.10.2008 απόφαση *Taliadorou and Stylianou v. Cyprus*, αριθ. προσφ. 39627/05, 39631/05, §§ 27, 56.

85. *Galetta*, «The changing nature of the presumption of innocence in today's surveillance societies: rewrite human rights or regulate the use of surveillance technologies?», *European Journal of Law and Technology*, [S.l.], v. 4, n. 2, Oct. 2013, διαθέσιμο στο: <http://ejlt.org/article/view/221/377>, ημερομηνία πρόσβασης: 25.10.2015.

δικάστηκε ή αθώθηκε και άσχετα από την βαρύτητα της καταλογιζόμενης πράξης. Τα πρόσωπα δε που αθώθηκαν έχουν πολύ περιορισμένες δυνατότητες δικαστικού ελέγχου για την αφαίρεση και καταστροφή του γενετικού τους υλικού από το αρχείο. Οι προσφεύγοντες υποστήριξαν ότι η διατήρηση του γενετικού υλικού χωρίς κανένα χρονικό περιορισμό συνιστά μέτρο τυφλό, δυσανάλογο και σε καμία περίπτωση αναγκαίο σε μια δημοκρατική κοινωνία. Ερμηνεύοντας το άρθρο 8 υπό το φως του άρθρου 6 §2 ΕΣΔΑ, το Δικαστήριο τόνισε «τον κίνδυνο στιγματισμού που απορρέει από το γεγονός ότι τα πρόσωπα τα οποία δεν έχουν καταδικαστεί για ορισμένο αδίκημα και άρα δικαιούνται το τεκμήριο της αθωότητας, υπόκεινται στην ίδια μεταχείριση με τα πρόσωπα που έχουν καταδικαστεί. Σε αυτά τα πλαίσια, το Δικαστήριο πρέπει να λάβει υπόψη ότι το δικαίωμα κάθε προσώπου να θεωρείται αθώο περιλαμβάνει τον γενικό κανόνα ότι καμία αμφιβολία σχετικά με την αθωότητά του δεν μπορεί να διατυπωθεί μετά την αθώωσή του (βλ. *Rushiti v. Austria*, §31). Είναι αλήθεια ότι η διατήρηση των προσωπικών δεδομένων δεν εξισώνεται με την έκφραση υποψιών. Εντούτοις, η διαπίστωση ότι δεν αντιμετωπίζονται ως αθώοι ενισχύεται από το γεγονός ότι τα δεδομένα τους διατηρούνται απεριόριστα με τον ίδιο ακριβώς τρόπο όπως και τα δεδομένα των προσώπων που καταδικάστηκαν, επομένως τα δεδομένα εκείνων που ουδέποτε υπήρξαν αντικείμενο υποψίας για την τέλεση εγκλήματος, πρέπει να καταστρέφονται».⁸⁶ Εν προκειμένω, το ΕΔΔΑ αναγνωρίζει απερίφραστα, υπό το φως του τεκμηρίου αθωότητας, το δικαίωμα του υποκειμένου να ζητήσει από κάθε υπεύθυνο επεξεργασίας την διαγραφή των ευαίσθητων δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που το αφορούν και εγείρουν υποψίες ενοχής αναφορικά με την τέλεση συγκεκριμένης αξιόποινης πράξης, για την οποία δεν έχει καταδικαστεί αμετάκλητα από το αρμόδιο ποινικό δικαστήριο.

Εν κατακλείδι, από την συνδυαστική ανάγνωση της νομολογίας του ΕΔΔΑ και του ΔΕΕ, μπορεί να συναχθεί το συμπέρασμα ότι το δικαίωμα στην λήθη *τριτενεργεί*,⁸⁷ ώστε το υποκείμενο δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που εμπλέκεται σε εκκρεμή ποινική διαδικασία, έχει το δικαίωμα να απαιτήσει από τον φορέα μηχανής αναζήτησης, ως υπεύθυνο επεξεργασίας προσωπικών δεδομένων, την διαγραφή των αποτελεσμάτων αναζήτησης που προσβάλλουν το τεκμήριο αθωότητας, θίγουν την τιμή και υπόληψή του και μπορούν να αλλοιώσουν τον δίκαιο χαρακτήρα της εκκρεμούς διαδικασίας. Σε περίπτωση, δε, που το υποκείμενο αθώωθηκε αμετάκλητα ή έπαυσε η ποινική διαδικασία εναντίον του, η αθωότητά του *ισχυροποιείται* και καθίσταται εγγενές στοιχείο της προσωπικότητας, δημιουργώντας την απαίτηση τόσο από ιδι-

86. Απόφαση της 4.12.2008 *S. and Marper v. the UK*, αριθ. προσφ. 30562/04, 30566/04 §§ 113, 118, 121-122. Επίσης, απόφαση της 18.04.2013 *M.K. v. France*, αριθ. προσφ. 19522/09, §33 και απόφαση της 31.07.2012, *Van der Velden v. the Netherlands* (dec.), αριθ. προσφ. 21203/10.

87. Ν. Ανδρουλάκης, Θεμελιώδεις Έννοιες Ποινικής Δίκης, σελ. 159: 'το συνταγματικού κύρους τεκμήριο αθωότητας του κατηγορουμένου (άρθρο 6 §2 ΕΣΔΑ) δεσμεύει σήμερα και τους ιδιωτικούς φορείς της κάθε είδους δημοσιογραφίας μετά την ρητή αναγνώριση της τριτενέργειας των θεμελιωδών δικαιωμάτων από το αναθεωρηθέν Σύνταγμά μας (άρθρο 25 §1 εδ. γ'). Εκείνο που απομένει, είναι η μετουσίωση της αναγνώρισης αυτής σε συγκεκριμένες νομοθετικές παρεμβάσεις (απαγορεύσεις και κυρώσεις).'

ωτικούς όσο και από δημόσιους υπεύθυνους επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, για *απόλυτο* σεβασμό της αθωότητάς του και διαγραφή κάθε δεδομένου, που θα μπορούσε να εγείρει την παραμικρή αμφιβολία περί αυτού.

Σε περίπτωση που ο υπεύθυνος επεξεργασίας δεν ανταποκρίνεται στις αιτήσεις του υποκειμένου, ο σεβασμός των θεμελιωδών δικαιωμάτων υπόκειται στον έλεγχο ανεξάρτητης αρχής, η οποία κατ' άρθρο 28 §3 της οδηγίας 95/46 διαθέτει την εξουσία να επιτάσσει την δέσμευση, την διαγραφή ή την καταστροφή δεδομένων καθώς και να απαγορεύει προσωρινά ή οριστικά την επεξεργασία. Η σύσταση ανεξάρτητων αρχών στα κράτη συνιστά ουσιώδες στοιχείο του σεβασμού της προστασίας των ατόμων από την επεξεργασία των προσωπικών τους δεδομένων,⁸⁸ εφόσον αυτές ασκούν τα καθήκοντά τους χωρίς εξωτερική επιρροή.⁸⁹ Απλώς και μόνο ο κίνδυνος εξωτερικής επιρροής αποτελεί επαρκή λόγο για να συναχθεί το συμπέρασμα ότι η αρχή προστασίας δεδομένων εμποδίζεται να ασκεί τα καθήκοντά της με πλήρη ανεξαρτησία.⁹⁰ Σε περίπτωση που η αρχή προστασίας δεν συμμορφώνεται με τις ως άνω θεσμικές εγγυήσεις, *ultimum refugium* του υποκειμένου είναι η πρόσβαση σε δικαστήριο (άρθρο 22 της οδηγίας 95/46), αρμόδιο για τον έλεγχο τυχόν αυθαίρετης επεξεργασίας,⁹¹ με εξουσία να διατάξει την διαγραφή ή διόρθωση των δεδομένων, δίχως να αποκλείεται η άσκηση αγωγής αποζημίωσης κατά του φορέα της μηχανής αναζήτησης, για παράνομη προσβολή της προσωπικότητας.

6. Αντί επιλόγου

Ο Άργος Πανόπτης, ήταν τέρας της ελληνικής μυθολογίας με εκατό μάτια διάσπαρτα στο κορμί του, ώστε και αν μερικά έκλειναν για μια στιγμή, πάντοτε να υπήρχαν άλλα που θα έμεναν ανοικτά, ακόμα κι όταν αυτός κοιμόταν.⁹² Στην εποχή μας, της μαζικής παρακολούθησης, όπου κάθε τι καταγράφεται με ανατριχιαστική λεπτομέρεια και ανεβαίνει αστραπιαία στο διαδίκτυο με την προοπτική να μείνει για πάντα εκεί, αυτός ο σύγχρονος ακοίμητος Πανόπτης έχει στραμμένα αδιάκοπα τα βλέμματά του επάνω μας. Παρά ταύτα, η προστασία του θεμελιώδους δικαιώματος στο όνομα, στην εικόνα και στην φήμη του ατόμου, καθώς και στην εν γένει προστασία της ιδιωτικής μας σφαίρας και της προσωπικής αυτοδιάθεσης, δεν μπορεί να νοείται μονάχα *offline*, αλλά σφαλώς πρέπει να ισχύει και *online*.⁹³ Εντούτοις η ιδιωτικότητά μας τείνει να

88. ΔΕΕ απόφαση της 09.03.2010 στην υπόθεση C-518/07, *Επιτροπή κατά Γερμανίας* §23, Συλλ 2010, I-1885.

89. ΔΕΕ απόφαση της 16.10.2012 στην υπόθεση C-614/10, *Επιτροπή κατά Αυστρίας* §§ 61 επ. (Γενική Ψηφιακή Συλλογή).

90. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Έκθεση 2012 για την εφαρμογή του ΧΘΔΕΕ, σελ. 41.

91. Βλ. την απόφαση της 6.9.1978 *Klass and others v. Germany*, Series A no. 28, §§ 49-50.

92. *Pseudo-Apollodorus*, Bibliotheca, ii.1.2. <http://www.theoi.com/Text/Apollodorus2.html>

93. Council of the European Union, EU Human Rights Guidelines on Freedom of Expression Online and Offline, Foreign Affairs Council Meeting, Brussels, 12.5.2014, §16.

αποκτήσει μια σχετικότητα που δεν συνδέεται τόσο με τη φύση του προστατευόμενου δικαιώματος, όσο με την εικόνα που έχουμε ως άτομα γι' αυτήν, με τον τρόπο που την προσλαμβάνουμε ως αγαθό, με το ειδικό βάρος που της προσδίδουμε.

Μοναδικό φραγμό σε ένα μέλλον αλήστου μνήμης, αποτελεί η θεμελίωση του δικαιώματος στην λήθη, που παρέχει στο υποκείμενο την αξίωση για την διαγραφή των προσωπικών του δεδομένων όταν η διατήρησή τους υπερβαίνει το μέτρο του αναγκαίου και του νόμιμου. Πράγματι, η απόφαση *Google Spain* αναγνωρίζει το δικαίωμα στην λήθη, δίνοντας έτσι προτεραιότητα στην προστασία της ιδιωτικής ζωής έναντι της ελευθερίας της έκφρασης, καίτοι τα δικαιώματα αυτά είναι τυπικά ισοδύναμα.⁹⁴ Η εκ πρώτης όψεως ισοδυναμία τους συνίσταται στο ότι και τα δύο αποτελούν εκφάνσεις της έννοιας της ελευθερίας. Με την διάκριση, όμως, ότι η ιδιωτική ζωή είναι κατεξοχήν 'ατομικό', αμυντικό εν προκειμένω δικαίωμα του υποκειμένου, ενώ η ελευθερία της έκφρασης όταν προβάλλεται για να κάμψει την προστασία του ατομικού δικαιώματος ενός άλλου προσώπου, έχει μάλλον 'επιθετικό' χαρακτήρα, αποσκοπώντας στην διασφάλιση του δικαιώματος έκφρασης και πληροφόρησης τρίτων, έστω και αναλώμασι του υποκειμένου των επίμαχων προσωπικών δεδομένων. Αναγκαία είναι, λοιπόν, η προσεκτική στάθμιση των εκατέρωθεν συμφερόντων. Το δικαίωμα στην λήθη βασίζεται στην αυτονομία του υποκειμένου ως δικαιούχου των προσωπικών του δεδομένων στην χρονική τους προοπτική· όσο παλαιότερη είναι η πληροφορία, τόσο το ατομικό συμφέρον υπερέχει του δικαιώματος του κοινού σε πληροφόρηση.⁹⁵ Η άσκηση του δικαιώματος στην λήθη είναι όμως νοητό να κάμπτεται όταν κινδυνεύει να διαγράψει ένα ουσιώδες τμήμα της συλλογικής ιστορικής μνήμης η οποία, εν τέλει, συναπαρτίζεται και από ατομικές συμπεριφορές, ιδίως όταν αυτές συνδέονται με τον δημόσιο χώρο. Το δικαίωμα στην λήθη θα πρέπει πάντως να υπερισχύει, όταν βαρύνουν πρόσθετα έννομα αγαθά του υποκειμένου, όπως ιδίως η υπεράσπιση της αθωότητάς του, η αρχή της δίκαιης δίκης και η αρχή της ανθρώπινης αξιοπρέπειας.

94. E. Frantziou, «Further Developments in the Right to be Forgotten: The European Court of Justice's Judgment in Case C-131/12, *Google Spain, SL, Google Inc. v. Agencia Espanola de Proteccion de Datos*», *Human Rights Law Review*, 2014, 14, 767-776.

95. Rolf H. Weber, "The Right to be Forgotten More than a Pandora's Box?" white paper (2011).

